

Івано-Франківська обласна організація
Українського товариства охорони пам'яток
історії та культури
Кафедра історії України
Івано-Франківського державного педагогічного
інституту ім. В. Стефаника
Обласне відділення Українського фонду культури
Івано-Франківський обласний осередок республіканської
асоціації українознавців
Івано-Франківська обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців

ТЕЗИ

ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ПРИСВЯЧЕНОЇ 105-річчю
З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИЗНАЧНОГО
ІСТОРИКА УКРАЇНИ, АКАДЕМІКА
ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Івано-Франківськ
1991

Івано-Франківська обласна організація
Українського товариства охорони пам'яток
історії та культури

Кафедра історії України
Івано-Франківського державного педагогічного
інституту ім. В. Стефаника

Обласне відділення Українського фонду культури
Івано-Франківський обласний осередок республіканської
асоціації українознавців

Івано-Франківська обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців

ТЕЗИ

ДОПОВІДЕЙ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ПРИСВЯЧЕНОЇ 105-річчю
З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИЗНАЧНОГО
ІСТОРИКА УКРАЇНИ, АКАДЕМІКА
ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Івано-Франківськ
1991

Академік І. Крип'якевич в робочому кабінеті.

З ЛІТОПИСУ ЖИТТЯ І НАУКОВО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА¹

- 1886.—25 червня — Народився у Львові у сім'ї священика, доктора богослов'я.
- 1904.— Закінчив Львівську гімназію і вступив на філософський факультет Львівського університету, почав працювати над історичними джерелами у магістрацькому архіві м. Львова.
- 1905.— Оpubлікував у «Записках» Наукового товариства ім. Шевченка свою першу історичну працю «Матеріали до історії торгівлі Львова».
- 1905.— Липень—серпень Під час екскурсії в Карпати побував у Коломиї, Ворохті, Криворівні, де познайомився з В. Гнатюком, О. Волянським і К. Трильовським, Ясенові Горішньому (тепер Верхній Ясенів) і Кутах.
- 1906—1907.— За дорученням Археографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка брав участь в науковому відрядженні до Кракова, де працював в архівах Ягайлонського університету, Академії Наук та Чарторийських.
- 1909—1910.— Працював учителем у Рогатинській приватній українській гімназії, про що розповів у статтях «Враження з Рогатинської гімназії» (1910) і «З життя приватної гімназії» (1912).
- 1910.— Під час наукового відрядження до Варшави розшукав у бібліотеках тутешнього Університету, Красінських, Замойських і Пжездзецьких цінні архівні матеріали до історії України.
- 1911.— Здобув науковий ступінь доктора філософії, захистивши дисертацію на тему «Козаччина й Баторієві вольності». В цьому ж році їздив у Москву, де збирав матеріали в архівах Міністерства закордонних справ, Міністерства юстиції та Рум'янцівського музею (тепер Всесоюзна бібліотека ім. В. І. Леніна). Був обраний дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка і секретарем його історико-філософської секції.

¹Основні дати життя і наукової діяльності академіка Івана Крип'якевича складені бібліографом О. Д. Кізликом і доповнені професором В. Грабовецьким і доцентом В. Полеком.

- 1912.— Влітку відпочивав у Жаб'юму (тепер смт. Верховина), звідкіля не раз відвідував Криворівню, зустрічався з І. Франком, В. Гнатюком, М. Грушевським і М. Коцюбинським.
- 1912—1925.— Працював у Філії української академічної гімназії у Львові (з перервою на військові роки), а по сумісництву — у гімназії сестер Василіанок і в Учительській семінарії Українського Педагогічного Товариства.
- 1921—1923.— Працював у заснованому діячами Львова Українському приватному таємному університеті, спочатку секретарем сенату, а потім — деканом філософського факультету.
- 1922—1928.— Щорічно влітку відпочивав у с. Москалівка (тепер Косів), збирав матеріали до праці «З історії Гуцульщини» (1923, 1929 і 1936).
- 1923—1925.— Брав участь у роботі туристично-краєзнавчого товариства «Плай» і його походах по історичних місцях Львова, у результаті яких опубліковано ряд статей та книгу «Історичні проходи по Львову» (Львів, 1936).
- 1928.— Польські власті насильно перевели вченого до гімназії у м. Вонгровці на Познанщині, але Іван Крип'якевич відмовився і на запрошення свого наставника Михайла Грушевського побував на Радянській Україні, де налагодив тісні контакти з істориками, збирав матеріали у Центральному державному історичному архіві м. Києва, а також у рукописному відділі публічної бібліотеки АН УРСР.
- 1929—1934.— Вчитель гімназії у м. Жовкві.
- 1924—1939.— Голова історико-філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка та редактор «Записок» НТШ (томи історичної секції). Викладав історію у польських гімназіях і плідно працював над синтетичними працями «Велика історія України» (вступ, редакція і окремі частини), «Історія українського війська» (I—II частини; Львів, 1936), «Історія української культури» (перші три частини; — Львів, 1937), «Всесвітня історія», підготував до друку «Історію України», яка вперше на Україні друкується у журналі «Дзвін (1990—1991) та

вийшла окремим виданням у видавництві «Світ» (1990).

- 1934.— Побував у с. Підлюте, опублікував статтю «З історії Підлютого в 1810—1860 рр» (1934 і 1937).
- 1934—1939.— Член Археографічної комісії НТШ.
- 1937.— Відвідав дитячий табір у с. Камінь, тепер Рожнятівського району.
- 1939—1941.— Професор і завідувач кафедрою історії України Львівського державного університету. З лютого 1940 року — завідувач ще Львівським відділом Інституту історії АН УРСР.
- 1940.— Вища Атестаційна Комісія ВКВМ за вагомі наукові досягнення присвоїла видатному історикові України за сукупністю опублікованих праць вчений ступінь доктора історичних наук та наукове звання професора.
- 1941—1944.— Редактор наукових видань українського видавництва у Львові.
- 1944—1945.— Завідувач кафедрою історії України і декан історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка.
- 1946—1948.— Старший науковий співробітник Інституту історії України АН УРСР м. Києва, збирав матеріали до монографії «Богдан Хмельницький».
- 1948—1950.— Старший науковий співробітник Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові.
- 1953—1962.— Директор Інституту суспільних наук АН УРСР.
- 1956.— Нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.
- 1958.— Обраний академіком АН УРСР за спеціальністю «Історія України».
- 1961.— Присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки УРСР.
- 1962.— 1 липня—
- 1967.— 21 квітня. Помер у Львові і похований на Личаківському кладовищі.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Я. Д. ІСАЄВИЧ

НАУКОВА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І. КРИП'ЯКЕВИЧА ПОЧАТКУ ХХ ст.

За словами І. Крип'якевича, його предки походили з с. Поздяча біля Перемишля. Його прадід Михайло Іванович (1780—1830) був парохом у селі Хмельку на Холмщині, а дід Михайло Михайлович (1828—1878), парох в Горишеві Польському, у зв'язку з переслідуванням російською владою греко-католицької церкви виїхав в 1877 р. до Галичини. Врешті, батько історика, Петро Крип'якевич (1858—1914) — священник у Львові, пізніше викладач релігії в гімназіях. Фахівці високо оцінюють його докторську працю про марійські гімни у східній церкві.

Іван Крип'якевич — уродженець Львова, де закінчив гімназію і філософський факультет університету. Вже в перші роки його університетських студій проявилась характерна для всієї його діяльності широта наукових інтересів. Лише у 1905 р. він опублікував чотири наукових праці: «Матеріали до історії торгівлі Львова», «Де ж був Дем'ян тисяцьким (Причинок до історії урядів в Галичині першої половини ХІІІ віку)», «Варіант байки Хмельницького» і «Літературний спір в Холмщині 1872 року». З того часу з'являються в різних виданнях статті, рецензії, книги, брошури-метелики І. Крип'якевича, присвячені всім періодам історії нашого народу. Водночас історик бере діяльну участь у громадському житті. У 1906 році він провів 20 днів у тюрмі за участь в демонстрації студентів, які вимагали відкриття у Львові українського університету. В 1908 році Іван Крип'якевич заснував при Академічній громаді (товариство українських студентів університету), просвітній гурток, який влаштовував доповіді в читальнях «Просвіти» на Львівщині, організував курси для робітничої молоді.

Після закінчення університету І. П. Крип'якевич вчителював у різних гімназіях. У 1910 р. Наукове товариство ім. Шевченка дало йому відрядження для роботи в архівах Варшави й Москви. У Варшаві молодий історик познайомився з членами тутешньої української громади, бував на вечорницях, які «громадяни» влаштовували щосуботи. По дорозі з Варшави до Москви він побував і в Холмі, де зустрівся з місцевими українськими діячами, зокрема з Михайлом Кобрином.

У 1912 році у Львові на Підзамчі І. Крип'якевич заснував приватну школу ім. короля Данила — першу українську школу на Жовківському передмісті Львова. Щоб здобути кошти на її

утримання йому довелося самому зайнятись проведенням двох фестинів (народних гулянь) на площі Сокола-Батька у Львові. Вихованці школи короля Данила теж брали діяльну участь в українському громадському житті, зокрема, організували відомий свого часу хор на Жовківському передмісті. У 1917 р. І. Крип'якевич керував працею бюро допомоги українським школам Волині й Холмщини.

В ці ж роки І. Крип'якевич зробив значний внесок в розвиток української преси. У 1911—1914 рр. він редагував дитячий часопис «Дзвінок», у 1913—1914 рр. — «Ілюстровану Україну». А одночасно на сторінках «Записок» Наукового товариства ім. Шевченка та інших наукових видань одна за одною друкувалися його наукові праці й публікації джерел з історії козаччини, з історії української культури і з багатьох інших питань.

І. Крип'якевич вважав, що ні в науці, ні в публіцистичних працях ніколи не можна відходити від історичної правди, неприпустиме будь-яке перекручення або свідоме промовчання фактів. Тільки цілком об'єктивна наука може бути підставою національного виховання.

В. В. ГРАВОВЕЦЬКИЙ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПРАЦЯХ АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Проблемою вивчення історії України займалися багато дослідників, але найбільше на цій царині працювали визначні історики ХІХ—ХХ ст. М. Максимович, М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський, Д. Яворницький.

До цієї когорти визначних істориків України по праву належить й Іван Крип'якевич, який сформувався як учений на початку ХХ ст. під впливом професора Михайла Грушевського. Він народився 105 років тому у родині доктора богослов'я у старовинному Львові, де в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. сформувалася історична школа під керівництвом згаданого Михайла Грушевського. Ще під час навчання у Львівському університеті молодий І. Крип'якевич почав глибоко вивчати джерела до історії українського народу і вже 19-річним студентом 1 курсу філософського факультету опублікував на сторінках «Записок» Наукового товариства ім. Шевченка свої перші історичні праці, які засвідчили, що народжується новий багатообіцяючий історик України. Ця невелика публікація «Матеріали до історії торгівлі Львова» започаткувала цілий ряд все нових і нових його праць з історії України, в яких піднімалися досі не вивчені факти і проблеми (всього понад 600 праць).

Чим пояснюється така плодovitість та в чому їх значення? Як нам здається, вона полягає перш за все в тому, що І. Крип'якевич за порадою свого наставника професора Михайла Грушевського з перших років своєї наукової діяльності виявив та опрацював значну кількість матеріалів в архівах Києва, Москви, Кракова і Варшави, що доповнили вже відомі історичні документи. Крім цього, вчений вивчав невідомі питання нашої історії, висловив власні погляди на ту чи іншу проблему.

Якось під час наших недільних мандрівок по історичних місцях давнього Львова, в 1962 році, я запитав академіка, як йому вдалося так вдало дослідити найменш вивчені питання. І. Крип'якевич відповів: «Вивчаючи історію України, я зрозумів дуже рано, що потрібно не лише заповняти прогалини літопису нашого народу, але й підняти його історичну самосвідомість, а це можна здійснити тільки через публікації статей у різних тодішніх газетах і журналах, щоб у такий спосіб знайомити народ з історією рідного краю, з його славною минувиною».

І дійсно, це поступово здійснював І. Крип'якевич через різні видання, такі як «Просвіта», «Життя і знання», «Дзвінок», «Назустріч», «Рідна мова», «Неділя», «Українська книга», «Діло», «Молода Україна», «Стара Україна», «Просвітні листки», «Письмо з Просвіти», «Ілюстрована Україна», «Українське слово», «Туристика і краєзнавство», «Українська школа», «Рідна школа», «Український голос», «Наша Батьківщина», «Вісник природознавства», різні календарі і т. д. В основному це були науково-популярні праці, зате вагомі наукові праці, як «Львівська Русь в першій половині XVI віку» (1907), «Студії над державою Богдана Хмельницького» (1925), про Козаччину і Хмельниччину, як правило, друкувались в солідних наукових виданнях — «Записки НТШ», «Літературно-науковому віснику» та інших подібних виданнях.

Якщо проаналізувати весь творчий доробок Івана Крип'якевича в тематично-проблемному плані, то виявиться цікава картина. Майже всі праці — від заміток до окремих видань стосуються історії України від найдавніших часів до середини XIX ст., а більшість з них присвячена (200 праць) історії Галичини. Важливо відзначити, що І. Крип'якевич спеціалізувався в основному у питаннях історії української культури (150 праць), історії Козаччини (80 друкованих розвідок), причому переважали дослідження з проблем Хмельниччини.

Прекрасний знавець першоджерел і передовсім архівів вчений, будучи з 1905 року членом археографічної комісії НТШ, зумів опублікувати понад 30 робіт з джерелознавства до історії Украї-

ни і дати історіографічний огляд понад 100 праць різних авторів з історичної україністики, зокрема, написаних польською і німецькою мовами.

Багато цінних праць присвячені допоміжним історичним дисциплінам — архівознавству, бібліографії, історіографії, історичній географії, дипломатиці, сфрагістиці, геральдиці, хронології (всього біля 40 праць), про що ми в свій час писали (див. «Наукові праці І. П. Крип'якевича з архівознавства і допоміжних історичних дисциплін: до 75-річчя з дня народження // Наук.-інформ. бюлетень Архів. упр. УРСР. — К., 1961, — № 6),

Як відомо, рід академіка І. Крип'якевича вийшов із Холмщини, а тому не випадково він присвятив ряд своїх наукових праць цьому споконвічному українському краю. Це — «Літературний спір в Холмщині 1872», «Одна з жертв Холмщини (Андрій Житковський)» (1915), «Письменники і просвітителі Холмщини» (1915) та інші. Заслужують на пильну увагу історико-краєзнавча проблематика, науково-популярні праці І. Крип'якевича, розвідки з питань історії освіти в Галичині тощо.

Оцінюючи велику спадщину видатного історика І. Крип'якевича за 62-річний період його наукової діяльності, ми не можемо не звернути увагу на його фундаментальні дослідження — «Богдан Хмельницький» (1954, 1990), «Документи Богдана Хмельницького» (1961), «Джерела з історії Галичини періоду феодалізму» (1962), «Галицько-Волинське князівство» (1984).

Сьогодні, в 105-у річницю від дня народження академіка Івана Крип'якевича, ми повинні також назвати праці, опубліковані у фундаментальних передвоєнних синтетичних колективних монографіях, які в радянський час закривались у сумнозвісних спецфондах, свідомо замовчувались радянською історіографією, немов їх не було. Ось вони: «Велика історія України» (вступ та окремі частини написав І. Крип'якевич, його загальна редакція. — Львів, 1936), «Історія українського війська» (дві перші частини. — Львів, 1936), «Історія української культури» (перші три частини. — Львів, 1937). У передвоєнні роки була підготовлена до друку монографія І. Крип'якевича «Історія України», рукопис якої зберігся за кордоном і лише там вперше був опублікований у 1971 році, а в 1990 році передрукований у Львові.

В. Д. БАРАН

АКАД. І. КРИП'ЯКЕВИЧ І ПРОБЛЕМИ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ЕТНОГЕНЕЗУ

В коло наукових інтересів видатного українського історика І. Крип'якевича входили й проблеми походження та ранньої істо-

рії слов'ян. Будучи вченим-енциклопедистом, він розумів значення археологічних джерел та можливостей археології для вирішення складних питань формування слов'янської етнічної спільності, її території, взаємовідносин із сусідніми племенами і народами, вивчення економічних і соціальних структур слов'янського суспільства. Як директор Інституту суспільних наук АН УРСР, І. Крип'якевич не тільки підтримував і спрямовував роботу відділу археології цього інституту, але й брав безпосередню участь в накресленні наукових напрямків, відвідував археологічні розкопки слов'янських пам'яток, заслуховував звіти про археологічні дослідження, проводив дискусії з археологами-славістами.

На основі аналізу письмових та лінгвістичних джерел у своїй праці «Історія України», написаній у 1938 році і виданій у 1990 році у Львові, І. Крип'якевич накреслив контури концепції походження слов'ян, яка і сьогодні, коли нагромаджено велику кількість нових матеріалів з історії, проведено лінгвістичні, археологічні та антропологічні дослідження, не втратила своєї актуальності, наукової вартості. За влучним виразом Я. Р. Дашкевича, «до неї звертатиметься ще не одне покоління читачів».

У своїх працях І. Крип'якевич приділяв чимало уваги висвітленню взаємовідносин давніх слов'ян з сусідніми іраномовними племенами, з германцями і фракійцями, цивілізаторським впливам грецької та провінціально-римської культур на сусідні так звані варварські народи.

Нові археологічні дослідження дійсно відкрили картину інтеграції елементів матеріальної культури слов'ян і згаданих вище етнічних груп на рубежі і в першій половині I тис. н. е. на території України, що відбиває складне переплетіння їх економічних і політичних взаємозв'язків. Більш того, це є одна з важливих закономірностей історичного розвитку населення Південно-Східної Європи у згаданий період.

Порівняльне вивчення слов'янських пам'яток V—VII ст. ст. н. е. і старожитностей першої половини I тис. н. е. в плані ретроспекції показало, що в лісостеповій частині України, особливо в зоні пограниччя лісу і лісостепу вони типологічно близькі. Отже, простежується стабільна лінія розвитку і спадкоємність матеріальної культури слов'ян від раннього середньовіччя до рубежу I тис. н. е. Більш того, саме на Подністров'ї та Подніпров'ї виявлені перехідні пам'ятки V ст., які пов'язують дві епохи — пізньоримську і ранньосередньовічну в історії слов'ян.

Таким чином, нові археологічні відкриття підтверджують конкретними матеріалами гіпотези таких визначних істориків-славістів, як Л. Нідерле, М. Грушевський та І. Крип'якевич.

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ І МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

Характеризуючи стосунки Івана Крип'якевича і Михайла Грушевського, слід у першу чергу оцінити ту велетенську роль, яку відіграв професор М. Грушевський у виникненні і згуртуванні численної плеяди українських істориків, у сформуванні наукової історичної школи. Одним з його учнів, а згодом активним членом цієї школи був, безперечно, І. Крип'якевич, для якого М. Грушевський став спершу наставником і науковим керівником, а пізніше — провідною зорею на довгі роки.

Вперше шляхи двох істориків схрестилися влітку 1904 року, коли 18-річний І. Крип'якевич зразу після матури вписався на «університетські курси», які протягом місяця вело «Товариство прихильників української науки». Його засновником і головою був професор М. Грушевський (він же — голова НТШ), старший на 20 років від юного абітурієнта, досвідчений науковець, який в той час вже закладав фундаменти української історіографії, працюючи над знаменитою «Історією України-Руси».

1904 року І. Крип'якевич вступив на філософічний факультет Львівського університету. Поталанило майбутньому вченому: курс історії читав професор М. Грушевський. Він вже 10 років викладав у цьому університеті. Найцінніше в його викладах було те, що всі події він оцінював з українського становища. Він відкрив не лише для студентів, але й для світу історію України, народ якої, навіть втративши державність, боровся за своє існування, мав свої власні шляхи історії.

М. Грушевський вів також й «історичні вправи» (семінар), де привчав своїх студентів до історичних дослідів. Тут М. Грушевський виявив себе блискучим педагогом. Молоді історики, а в їх числі й І. Крип'якевич, спершу під проводом професора читали й інтерпретували історичні джерела, обговорювали праці інших дослідників, далі виконували оригінальні дослідження і так поступово втягалися до самостійної наукової праці. З пієтизмом згадує Іван Крип'якевич відвідини дому М. Грушевського, де велися незвичайно цікаві й корисні для студентів дискусії.

Протягом 1905 року І. Крип'якевич опублікував 12 оригінальних праць і рецензій. Такий вибух наукової продуктивності можна пояснити наявністю сформованої наукової школи і стилем праці її творця Грушевського: високою вимогливістю, розкриттям перспектив та умов наукової праці, залученням студентів до роботи в архівах, на семінарах, в НТШ; доброю організацією публікацій.

Дальше зростання Крип'якевича як історика теж зв'язане з ім'ям Грушевського: членство в НТШ, праця в історично-філо-

софічній секції НТШ, публікації і редагування «Записок» НТШ, наукові відрядження від імені археографічної комісії НТШ до архівів і бібліотек Кракова, Варшави та Москви, захист докторської дисертації на тему «Козаччина та Баторієві вольності» (1911).

Не менше десяти років наукові дослідження молодого Крип'якевича — історія козаччини, історія середньовічного українського Львова — проходили в руслі тих завдань, які стояли перед Грушевським як творцем багатотомної «Історії України-Руси». З часом лінії їх наукових концепцій в якійсь мірі розійшлися. Грушевський до кінця залишався істориком-«народником», Крип'якевич пішов по лінії державництва, однак це розходження аж ніяк не антагоністичне, а тому не слід його перебільшувати. Історики-«державники» майже всі були учнями Грушевського, але вважали, що він недооцінив значення боротьби за власну державу в історії українського народу, хоча Грушевський вповні позитивно оцінював державотворчу діяльність українського народу, зокрема, козацтва, як в середині країни, так і на міжнародній арені. З другого боку, Крип'якевич досліджував також проблему «народницької» історіографії — економіку, матеріальні умови життя, соціальні рухи. Продовжуючи, по суті, дослідження Грушевського, він цікавився розвитком конкретних форм і елементів державності в контексті вирішення кардинальних проблем народного життя.

Після від'їзду проф. Грушевського зі Львова в 1914 р. учень і вчитель підтримували листовні зв'язки. Востаннє зустрічалися вони в 1929 році, коли Крип'якевич відвідав Радянську Україну. Після смерті Грушевського в 1934 році Іван Крип'якевич опублікував у видавництві «Просвіта» життєписний нарис «Михайло Грушевський. Життя й діяльність», де характеризував його як вченого, який сміливо може стати поруч найбільших людей науки на світі.

Крип'якевич був, на думку Я. Дашкевича, «найвидатнішим і найплодовитішим учнем найбільшого українського історика і, як це не гірко тепер усвідомлювати, одним з небагатьох, яким доля дозволила кінчати життя не за ґратами і не за колючим дротом...». І все ж таки, з 1946 року починається цькування історика з боку сталінських партійних та офіційних наукових сфер та груба критика за «помилкові буржуазно-націоналістичні концепції у трактуванні історії України», особливо за приналежність до «націоналістичної, антинаукової школи Грушевського», і навіть за «фальсифікацію історії». І хоча з 1953 року відношення до професора різко міняється у кращий бік, то все ж основні праці минулих років продовжують ховати від народу у спецфондах, історія України (погляньте у шкільні підручники!) препарується у «кращих» тра-

диціях сталінських часів, а професора Грушевського за кожною нагодою таврують наклейкою «українського буржуазного націоналіста».

І тільки в 23 роки після смерті Івана Крип'якевича ми, врешті, домоглися належного признання обох великих істориків, почали, врешті, потрохи публікувати основні твори Івана Крип'якевича й його великого вчителя Михайла Грушевського, так дуже потрібні спраглому народові для відновлення нашої історичної пам'яті і національної гідності.

Я. Р. ДАШКЕВИЧ

І. КРИП'ЯКЕВИЧ — ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Всі періоди історії України — від найдавнішого часу до найновішої доби — насичені воєнними кампаніями, збройними конфліктами, з яких деякі тягнулися десятиріччями, а то й століттями. Нічого дивного тут немає: багатства України-Руси приваблювали дальших і ближчих чужинців, які, незважаючи на завзятий опір українського народу, розшматовували його землі між Польщею, Росією, Туреччиною та іншими державами. Парадоксально, що українська історична наука відносно дуже пізно дійшла до виділення з загального комплексу суспільно-політичної історії України окремого напрямку досліджень, для якого існує міжнародний науковий термін «військова історія».

Значну роль у диференціації досліджень в галузі військової історії України відіграв І. Крип'якевич. Окремі нариси з історії українського війська та історії воєн на Україні створювалися, починаючи з середини ХІХ ст., однак саме І. Крип'якевичу належить заслуга концептуального осмислення військово-історичних дисциплін на конкретному фактичному матеріалі. Вивчаючи історію Козаччини, публікуючи джерельний матеріал ХVІІ ст., вже на початку своєї наукової діяльності І. Крип'якевич звертав особливу увагу на факти з військової історії. У 20—30-х рр. діапазон досліджень такого роду поширився також на княжу добу історії України. І. Крип'якевич почав публікувати в тогочасних періодичних виданнях нариси, присвячені історії окремих видів військ (наприклад, артилерії), військово-адміністративній системі Козаччини, окремим битвам тощо.

Розробляючи загальний план видання науково-популярних настільних книг «Історичної бібліотеки» (видавництво Івана Тиктора у Львові), І. Крип'якевич як головний редактор серії передбачив у ній, поруч з «Великою історією України від найдавніших часів до 1923 р.» (1934—1935), «Історією української культури»

(1937), «Всесвітньою історією» (1938—1939, видання не закінчено), також «Історію українського війська», що виходила в світ, окремими зошитами з жовтня 1935 до вересня 1936 рр.

Підготівляючи концепцію цього видання, І. Крип'якевич поставив вимогу — і перед самим собою, а також і перед своїми співавторами для історії війська нового часу (Б. Гнатевич, З. Стефанів, О. Думін, С. Шрамченко) висвітлити науково-популярними засобами українську військову історію в двох площинах: 1. Історію війська (його організація, поділ на роди військ і допоміжні служби, розподіл родів військ на військові з'єднання різних рангів і різного підпорядкування, фінансування, озброєння і оснащення, фортифікації, розквартирування і постачання, структура командування і підготовка кадрів); 2. Історію військового мистецтва (принципи підготовки і проведення воєнних дій, проведення окремих операцій, обмежених у часі й просторі, сукупність яких утворює війну як цілість, принципи ведення боїв), тобто висвітлювати питання стратегії і тактики. В «Історії українського війська», І. Крип'якевичу належать дві перші великі частини, присвячені княжій та козацькій добі. «Історія українського війська» (частини, написані І. Крип'якевичем) перевидавалися репринтом у Вінніпезі 1953 р. У наш час і на Україні підготовляється нове репринтне перевидання.

«Історія українського війська» за редакцією І. Крип'якевича була значним досягненням української історіографії, узагальнюючим підсумком, поза який досі українські історики не вийшли. Відродження багатотомних військових традицій українського народу, що набувають нового звучання в світлі парламентських і позапарламентських дискусій довкола питання про відновлення збройних сил суверенної України, ставить на порядок денний української історичної науки завдання продовжувати і розвивати наукові дослідження в тому руслі, в якому їх проводив І. Крип'якевич.

І. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

М. М. КРАВЕЦЬ

МОНОГРАФІЯ І. КРИП'ЯКЕВИЧА «БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ»

Вихід у світ монографії І. Крип'якевича в 1954 р. слід завдячувати відзначенню широко афішованого тоді в СРСР 300-річчя возз'єднання України з Росією. Учений працював над нею довго. Використав цікаві, великою мірою невикористані дослідниками джерела. Тому діяльність Богдана Хмельницького висвітле-

на на широкому фоні історії українського народу напередодні й під час визвольної війни. Автор розповів про жорстокий феодально-кріпосницький гніт, який доповнювався політичним і національно-релігійним, про хвилю народних повстань наприкінці XVI — в першій половині XVII ст., тобто обґрунтував закономірність вибуху в 1648 році. Багато уваги він приділив висвітленню життя і діяльності Б. Хмельницького до 1648 року. Майбутній гетьман був дрібним шляхтичем. Найбільш вірогідне місце його народження — місто Чигирин. Одержав ґрунтовну на той час освіту, знав кілька мов. Ще до визвольної війни брав участь у багатьох військових походах. Користувався великим авторитетом і довір'ям серед козаків. Він настільки виділявся серед козацької старшини, що його особою зацікавився навіть французький уряд.

Безперечно, центральне місце в монографії займає дослідження визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетського гніту. І. Крип'якевич довів, що головною рушійною силою боротьби проти шляхти було селянство, що становило переважну більшість населення. Найбільш гноблені магнатсько-шляхетським режимом селяни з ненавистю ставились до феодального гніту і становили могутню ударну силу. Близько до селян стояла основна маса козаків, «лицарів» Запорізького війська. До селян і козаків приєднувалося також населення міст і містечок. Народні маси у визвольній боротьбі очолювало Запорізьке військо, яке мало військову організацію і становило значну воєнну силу.

Навесні 1648 року повстанці вирушили з Запорізької Січі назустріч наступаючим польським військам. Під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями польські війська були вщент розбиті. Вся Україна була охоплена полум'ям народних повстань. В ході війни Б. Хмельницький показав себе як талановитий полководець. Тільки зрада кримського хана, який боявся посилення України, врятувала польську армію від цілковитого розгрому. Б. Хмельницький змушений був піти на укладення Зборівського договору.

На початку 1651 р. з новою силою розгорнулись воєнні дії. Через нову підлу зраду хана на цей раз українська армія зазнала важкої поразки під Берестечком.

В цей тяжкий час Б. Хмельницький проявив надзвичайну енергію в організації оборони від польсько-шляхетського наступу. Під Білою Церквою об'єднана польсько-литовська армія одержала рішучу відсіч. Пани змушені були припинити війну і піти на мир. Б. Хмельницький, прийнявши тяжкі умови Білоцерківського миру, був переконаний, що цей мир не буде тривалим. Він готувався до нової боротьби. В 1652 році під Батогом була вщент розгром-

лена польська армія. Цей дводенний бій ще раз продемонстрував блискучий стратегічний талант Б. Хмельницького.

Характерною рисою військової майстерності Б. Хмельницького була його стратегія наступу. Він не чекав приходу ворожих військ, а йшов їм назустріч і брав ініціативу в свої руки, не втрачаючи часу на здобуття фортець.

І. Крип'якевич довів, що діяльність Хмельницького як організатора війська і полководця була надзвичайно багатогранна. Він очолив визвольну війну українського народу і зв'язав окремі розрізнені народні виступи в єдиний могутній всенародний рух. На кожен заклик гетьмана йшли в похід тисячі бійців, величезна народна армія. Хмельницький вмів підтримати ентузіазм і завзяття мас, спрямувати їх прагнення до єдиної мети — до знищення ворога.

Безперечно, заслугою І. Крип'якевича є вміщення у своїй книзі розділу «Процес складання української державності. Богдан Хмельницький — видатний державний діяч». Треба було мати немало громадянської мужності, щоб відстояти його. Адже тоді офіційні кола взагалі ігнорували наявність української держави до 1917 р. Хай учений і не сказав відверто всього того, що хотів, але фактичний матеріал, наведений у роботі, наштотував читача на глибокі роздуми.

Цінність праці І. Крип'якевича полягає не тільки у написанні фундаментальної монографії на важливу тему, але й у вмінні у важких умовах тоталітарного режиму сказати найбільш важливе для історичної науки. Саме через те вона стала повчальною для молодих істориків.

М. Ф. КУЧЕРНЮК, І. Д. ІВАНЦЕВ

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ ТА ЙОГО ЛЬВІВСЬКА ШКОЛА ІСТОРИКІВ

Розвиток історичної науки на Україні XIX — початку XX ст. був досить плідним. Внаслідок наукової діяльності українських істориків появилось багато монографічних праць з різних періодів історії України. Це пояснювалося насамперед тим, що завдяки науковим авторитетам визначних вчених у великих центрах України створювалися осередки історичної україністики. Вони гуртували біля себе перспективну молодь, створюючи свої історичні школи. Так, наприклад, у Харкові формувалася школа під керівництвом Дмитра Багалія, у Катеринославі (теп. р. Дніпропетровську) — школа Дмитра Яворницького, у Києві — Володимира Антоновича.

На західноукраїнських землях з приїздом в кінці XIX ст. професора Михайла Грушевського поступово під його керівництвом

на початку XX ст. створилася міцна львівська школа істориків України. Вчені цієї школи групувалися навколо Наукового товариства ім. Шевченка, яке з 1897 р. очолив професор Львівського університету М. Грушевський. Серед них був й визначний історик Іван Крип'якевич, який починаючи з 1905 р. опублікував багато праць з історії України, зайнявши гідне місце в українській історіографії.

Сьогодні можна ствердити, що заслуга професора Івана Крип'якевича не лише у вивченні різних проблем з історії українського народу, а й ще в тому, що він зумів у надзвичайно складних умовах 50—60-х років створити свою школу істориків. І це сталося на схилі його віку і у досить несприятливих умовах. У часи Хрущовської відлиги професор І. Крип'якевич, очоливши Інститут суспільних наук АН УРСР у Львові, зумів до структурних відділів археології, історії України підібрати талановиту молодь і спрямувати їх на науково-дослідницьку ниву в напрямі поглибленого вивчення історії України періоду феодалізму.

Через аспірантуру і в інститутських відділах формувалася група істориків, таких як — Володимир Баран, Володимир Грабовецький, Ярослав Ісаєвич, Ярослав Дашкевич, Микола Кравець, Феодосій Стеблій, які під керівництвом проф. І. Крип'якевича почали плідно працювати над різними проблемами історії України.

Протягом 50—80-х рр. ця група львівських істориків стали відомими дослідниками, вже виховали своїх учнів з числа випускників історичного факультету Львівського університету ім. І. Франка. В. Баран успішно займався проблемами слов'янської археології, Я. Дашкевич спеціалізувався на історії вірменських поселень на Україні, Я. Ісаєвич — на історії культури України XVI—XVIII ст., М. Кравець і Ф. Стеблій — у вивченні питань історії галицького селянства XIX ст. і національно-визвольного руху XIX—XX ст. в Західній Україні.

Проте найбільш яскраво виділився з школи істориків Івана Крип'якевича Володимир Грабовецький. Він протягом 50—80-х рр. досягнув майже висот свого вчителя. З-під його пера вийшло 650 наукових і науково-популярних праць, а їх автор став визначним краєзнавцем, виростив вже ряд своїх учнів, які успішно захистили кандидатські дисертації. Професор В. Грабовецький виріс на історико-краєзнавчих традиціях свого наставника — професора І. Крип'якевича. Тому сьогодні ми можемо говорити, що учень І. Крип'якевича В. Грабовецький створює і свою Прикарпатську школу істориків, що свідчить про корисну зміну наукових поколінь.

**І. КРИП'ЯКЕВИЧ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ
ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ В ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Визначний історик України, один з талановитих учнів М. Грушевського І. Крип'якевич при висвітленні українсько-російських державно-політичних відносин поєднав концепцію свого вчителя про одвічну відмінність між Росією та Україною із здобутками марксистської історіографії про «споконвічну дружбу між братніми російським і українським народами», створивши, таким чином, своє власне бачення історії України цього періоду. Така концепція утворилась неспроста, адже І. Крип'якевич жив саме на зламі двох епох. Він починав своє творче життя як історик національної української школи державників М. Грушевського, а пізніше зазнав впливу офіційної «сталінської» школи.

Найбільш рельєфно погляди вченого на проблему українсько-російських державно-політичних відносин синтезувались в монографії «Богдан Хмельницький» і загальній праці «Історія України». У першому виданні монографії «Богдан Хмельницький» (1954), схваленому «керівництвом ідеологічного фронту», наголоси були поставлені на проблемі «возз'єднання» України з Росією (історик змушений був вживати обов'язкові словосполучення на зразок «Визвольна війна українського (білоруського) народу 1648—1654 рр.», «селянство — головна і вирішальна сила Визвольної війни» тощо). У книзі перебільшено вихвалюється акт 1654 року про возз'єднання України з Росією, а висвітлення важливих подій останніх трьох років життя Б. Хмельницького (від 1654 до смерті гетьмана у серпні 1657 р.) скорочувалось до кількох сторінок.

У другому, доповненому і виправленому виданні монографії «Богдан Хмельницький» (Львів, 1990) упорядники, порівнюючи текст першої публікації з авторським оригіналом, відновили ряд місць, що були викреслені при редагуванні 1954 року, усунули деякі кон'юнктурні додатки. Це особливо стосується опису українсько-російських державно-політичних відносин за останні три роки життя та діяльності Б. Хмельницького, коли Україна увійшла до складу Московського централізованого царства. Такий же зміст обігу подій містить і «Історія України».

У цих працях І. Крип'якевич розглядав Переяславську раду 1654 року як акт державного об'єднання двох держав. Він переконливо довів, що Б. Хмельницький дивився на українсько-російський союз як на один з військово-політичних союзів, що їх мала заключити незалежна Україна з багатьма державами для боротьби з головним ворогом — Річчю Посполитою. Першою та-

кою державою ставала Росія. Відмовляючись від тези про «всенародне схвалення» союзу 1654 року, вчений показав, що частина козацької старшини, зокрема І. Богун, І. Сірко, вище духовенство (С. Косов), селянські маси, що не потрапили до реєстру, були невдоволені заключенням цього акту. Розумів це і Б. Хмельницький, який все частіше почав замислюватись над долею автономної України у складі централізованої Росії. Гетьман Хмельницький весь час відчував наступ царизму на українську державність. Гетьман утримувався від опозиційних дій заради головної мети — спільної боротьби проти Речі Посполитої і, таким чином, терпів сваволю царського уряду: утиски українського населення царськими воеводами, приниження гідності самого гетьмана, що змушений був нести тягар підданства, втручання російських ратних людей у фінансові та військові справи гетьманського уряду тощо.

Не розставляючи акцентів, І. Крип'якевичу все ж вдалося показати реакцію Б. Хмельницького на підписання Віленської угоди 1656 року між Росією та Польщею, за якою нехтувалась одна з головних статей Переяславської ради про всебічну допомогу російських військ Україні у боротьбі проти шляхетської Польщі. Дипломатична діяльність гетьмана (заклучення союзу із Швецією — ворогом Росії та Польщі, Трансильванією, Молдавією та Валахією) свідчила, що українсько-російські державно-політичні відносини знаходилися на грані розриву, який не був доведений до кінця при житті Б. Хмельницького, але фактично вже існував.

Таким чином, І. Крип'якевич, не уникаючи складних і драматичних періодів в історії українсько-російських державно-політичних відносин, наочно показав всю їх складність, відтворюючи історичну правду. Науковий доробок вченого з цієї проблеми справляє значний вплив на розвиток історіографії історії України.

В. В. ПРИШЛЯК

**ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ТОРГІВЛЯ XVII—XVIII СТОЛІТЬ
В ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ АКАДЕМІКА І. КРИП'ЯКЕВИЧА**

Проблеми розвитку торгівлі — важливого показника соціально-економічного рівня життя західноукраїнського регіону завжди були в полі зору учня Михайла Грушевського — Івана Крип'якевича. Саме його мав на увазі перший з них, коли у березні 1906 р. писав у автобіографії про своїх студентів — «молодих adeptів історичної науки», називаючи поряд з іменами Омеляна Терлецького, Мирона Кордуби, Степана Томашівського, Степана Руд-

ницького, Федора Голійчука, Івана Кревецького, Івана Джиджори та інших, ім'я Івана Крип'якевича (Грушевський Михайло. Автобіографія. //Наука і культура. Україна: Щорічник. — К., 1989. — Вип. 23, — С. 207).

Вже в 1905 р. в «Записках НТШ» була видрукована праця 19-річного Івана Крип'якевича «Матеріали до історії торгівлі Львова», що, як зазначено у примітці до неї, «зроблена для історичного семінара професора М. Грушевського у Львові, на дану ним тему і по його вказівкам» (ЗНТШ. — Львів, 1905. — Т. 65. — С. 1), Студію відзначала серйозність підходів, самостійність в опрацюванні матеріалів та зроблених висновків. Ще зовсім молодий дослідник скрупульозно проаналізував рахункову книгу початку XVII ст. львівських купців М. Шольца і П. Боїма та склепову книгу М. Гайдера за 1617—1634 рр. та 1646 р., факти з яких дозволили йому відтворити правдоподібну картину західноукраїнської торгівлі першої половини XVII ст. І. Крип'якевич назвав найбільші ярмарки у Львові, Ярославі, Белзі, Луцьку, Острозі, Сатанові, Скалі, Язловці, Снятині, Кам'янці-Подільському, що збирали торгівців не лише з Галичини, Волині та Поділля, а й зі всієї України. Тим більше, що львівські купці у цей період мали безпосередні контакти з брацлавськими, уманськими та чернігівськими торговцями.

У фундаментальному дослідженні «Богдан Хмельницький», котрий лише тепер у наближеному до авторського задуму вигляді побачило світ, І. Крип'якевич подав детальну характеристику стану торгівлі на Україні у ці епохальні роки. Вчений вказав на чисельність коломийців-торгівців сіллю, які в основному «привозили сіль з Коломиї, на Прикарпатті» й вивів їх кількість у наддніпрянських містах: Києві, Борисполі, Переяславі, Ніжині, Березній, Острі, Борзні, Золотоноші, Кобеляках і Мені за даними переписних книг 1666 року, Використавши рукописні матеріали, зокрема фонд Оссолінських, історик подав відомість про те, що старший і улюблений син Богдана Хмельницького — Тиміш приїжджав з гетьманської резиденції — Чигирини до Коломиї за сіллю, а сам гетьман своїм універсалом 1657 року заборонив чинити перешкоди в торгівлі львівським купцям. Підкреслюючи важливість галицько-наддніпрянської торгівлі сіллю, дослідник звернув увагу на той факт, що внаслідок воєнних дій українські чумаки були вимушені возити сіль з Молдавії, бо не було безпечного доступу до прикарпатських солеварень (Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. — Львів, 1990. — С. 208—209, 213).

Даючи оцінку економічному, політичному і культурному розвитку західних земель України в епоху Гетьманщини, науковець відзначив традиційні взаємозв'язки із Східною Україною, і особливо

торговельні стосунки Галичини і Волині з Наддніпряниною (Крип'якевич І. П. Історія України. — Львів, 1990, — С. 229).

Таким чином, у великому науковому доробку академіка західноукраїнська торгівля, як і вся торгівля України Козацько-Гетьманської доби, розглядалася як підвалина для формування внутрішнього ринку, котрий «все більше набирав характеру крайового, національного ринку» (Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. — С. 209).

В. М. БУРДУЛАНЮК

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗВ'ЯЗКИ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА З НАДДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

В історії вивчення наукових зв'язків західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною та Росією початку ХХ століття важливе місце належить відомому українському вченому і громадському діячеві І. Крип'якевичу. Вже в студентські роки він почав досліджувати у львівських архівах історію запорізького козацтва. Вчений докладно вивчив матеріали про початковий період козаччини, а потім за дорученням археографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка він в 1906—1907 роках разом з В. Герасимчуком та І. Кривцьким виїжджав до Кракова, щоб виявити нові документи з цього питання. Наслідком цієї праці молодого вченого була збірка документів «Матеріали до історії української козаччини», видана як VII том «Джерел до історії України-Руси».

Згодом правління Наукового товариства імені Шевченка звернулося до Петербурзької Академії наук з проханням, щоб вона дозволила членам НТШ М. Грушевському, І. Крип'якевичу, І. Джиджорі, Р. Дашиничу-Кульчицькому працювати в архівах Росії та України. У 1910—1911 роках І. Крип'якевич виїжджав до Варшави і Москви для збору документальних матеріалів про визвольну війну українського народу 1648—1654 років під проводом Б. Хмельницького. У Москві він працював, зокрема, у Рум'янцевському музеї, в архівах Міністерства юстиції та закордонних справ.

Слід відмітити, що в цей час вчений опублікував у періодиці ряд статей, присвячених різним проблемам історії України. Так, лише в 1909—1914 роках він надрукував дослідження «Іван Федоров, перший руський друкар», «Посли на дворі Хмельницького», «Скарби Хмельницького», «З давньої української штуки», «З культури Хмельниччини», «Прапор Хмельницького», «Українські вчені в Москві», «Перед 300 роками. З історії козаччини 1614 р.», «Про Шевченка маляра» тощо.

У ювілейному томі «Записок наукового товариства імені Шевченка», виданого на честь 40-річчя літературної діяльності І. Франка, І. Крип'якевич помістив статтю «Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 рр.». У ній ґрунтовно охарактеризовано тогочасну міжнародну обстановку в Європі, наведено документальні свідчення про високий міжнародний авторитет запорожців.

У бібліографічному відділі «Записок» Наукового товариства імені Шевченка регулярно публікувались також численні рецензії І. Крип'якевича на монографії і статті вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені питанням історії Галичини і Наддніпрянщини.

Загалом за період з 1905 по 1914 роки вчений опублікував 29 наукових і науково-популярних матеріалів з історії Галичини, 32 — з історії Наддніпрянщини, в тому числі 19 матеріалів, присвячених запорізькому козацтву, і понад 100 рецензій на публікації з цих проблем різних авторів.

І. І. СВАРНИК

ДОСЛІДЖЕННЯ І. КРИП'ЯКЕВИЧА В ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕРАЛЬДИКИ

Багатогранна наукова спадщина академіка І. Крип'якевича в наш час чи не вперше торує собі дорогу до молодших поколінь нашого суспільства. Перевидано фундаментальну монографію «Богдан Хмельницький», знову побачила світ «Історія України», видано «Галицько-Волинське князівство» та ін. В галузі спеціальних історичних дисциплін, які академік від початку своєї наукової кар'єри вважав основою історичного дослідження, вчений займався дипломатикою, сфрагістикою, геральдиком, історичною географією і хронологією, джерелознавством і архівознавством. Загалом, як зауважив Я. Дашкевич, про наукову спадщину І. П. Крип'якевича досі немає ні монографії, «ні окремих проблемних досліджень, ні навіть вичерпної біографії і бібліографії». (Крип'якевич І. Історія України. — Львів, 1990. — С. 5). У бібліографічному покажчику О. Д. Кізлика (Львів, 1966) без вини упорядника не потрапило не менше 250 назв, у тому числі й ряд досліджень з геральдики і сфрагістики, хоч і без них він містить ефектну цифру — 534 публікації. Ця доповідь може доповнити покажчик кількома позиціями.

Перші публікації І. Крип'якевича з геральдики припадають на період перед першою світовою війною, коли в Галичині й на Східній Україні йшов активний процес консолідації української нації, формувалася її суспільна свідомість. Тому публікації «Прапор Хмельницького» (1911), «З культури Хмельницького» (1911),

«Герб України» (1914), «З козацької сфрагістики» (1917) мали безпосередній вплив на вироблення загальноукраїнської та галицької символіки, знайшли відображення у символіці, прапорництві, геральдиці й сфрагістиці «Січей», «Соколів», УСС, ЗУНР, УНР і Української Держави Скоропадського. Ці публікації служили формуванню громадської думки і щодо загальноукраїнської символіки. А праця «З козацької сфрагістики» і досі залишається неперевершеною як щодо кількості залученого матеріалу (загалом описано 37 печаток, в т. ч. 25 загальновійськових печаток), так і за методикою дослідження й точністю розшифрування легенд. Праця, як стверджував сам І. Крип'якевич, не претендувала на абсолютну повноту та й ілюстративний її матеріал неповний. Але сучасним дослідникам, які б продовжили цю роботу, обов'язково слід враховувати зроблене І. Крип'якевичем.

Узагальненням джерелознавчих пошуків історика став окремий розділ про герб Русі у популярному шкільному підручнику «Шляхами слави українських князів». Згодом цей матеріал послужив підставою для окремого дослідження про герб Львова, опублікованого вже після смерті академіка («До питання про герб Львова», 1968).

Бібліографія з допоміжних історичних дисциплін, у тому числі з геральдики й сфрагістики, як і перспективи та шляхи їх розвитку, узагальнені І. П. Крип'якевичем у виступі в ЦДІА УРСР у Львові (див. Наук.-інформ. бюлетень Архів, управління УРСР. — 1963—№ 5. — С. 7—10).

Дотичним до геральдики був зібраний І. П. Крип'якевичем матеріал про український екслібрис (публікації 1937 р. в «Українській книзі» й доповнені бібліографією у «Наук.-інформ. бюлетені. Архів. управління УРСР». — 1963. — № 2. С. 7—10).

Уважного вивчення сучасних дослідників потребують численні рецензії І. П. Крип'якевича на європейську наукову літературу, в тому числі з геральдики й сфрагістики, опубліковані часто під псевдонімами.

І. Т. КОЧКІН, О. П. КУЛИК

АРХЕОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА У ПРАЦЯХ І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Широта наукових інтересів академіка І. Крип'якевича спричинила потребу використання ним у науково-дослідній діяльності різноманітних джерел історичної інформації. І не випадково, що вчений використовував у своїх працях дані спеціальних історичних дисциплін — нумізматики, геральдики, історичної географії, топоніміки, етнографії та археології.

Львівська наукова археологічна школа, створена в кінці XIX — на початку XX ст., та її кращі представники І. Шараневич, К. Гадачек, Й. Пеленський, Л. Чачковський та інші суттєво вплинули на формування поглядів І. Крип'якевича щодо проблем найдавнішої історії України. Він був не тільки особисто знайомий з багатьма представниками цієї наукової школи, але й уважно вивчав публікації на археологічну тематику дослідників кінця XIX — першої половини XX ст., радянських археологів різних напрямків цієї науки.

За спогадами його учнів, академік І. Крип'якевич, керуючи Інститутом суспільних наук АН УРСР (1953—1962 рр.), особливу увагу приділяв роботі археологічних експедицій Інституту. Обов'язково відвідував вчений місця розкопок, що вели наукові працівники відділу археології цього наукового закладу — В. Баран, І. Свешніков, М. Смішко, О. Ратич, О. Черниш та інші. Саме І. Крип'якевич започаткував в інституті заслуховування звітів археологічних експедицій після завершення чергового польового сезону.

Акад. І. Крип'якевич на різних етапах свого життя постійно стикався з археологічними пам'ятками давнього Львова, Перемишля, Рогатина, Самбора та інших населених пунктів. Особливо велике враження на вченого, за спогадами його учня професора В. Грабовецького, справили дослідження літописного Галича, зокрема Я. Пастернаком. І. Крип'якевич схвильовано розповідав, що знайдений там саркофаг Ярослава Осмомисла «став на той час нашою вітчизняною Меккою».

Творчий доробок визначного історика включає і ряд праць, що популяризують археологічні пам'ятки та їх дослідження — «Нові палеолітичні знахідки в Галичині» (Україна, 1929. — Кн. 34. — С. 173—174), «Слідами археологів» (Діло. — 1928. — 6 жовтня). Цілий ряд його публікацій посередньо пов'язані з археологічними пам'ятками — «Княжий город Галич» (Львів, 1923), «Середньовічні монастирі в Галичині: Спроба каталогу» (Записки ЧВВ (Жовква). — Т. 2. — 1926. — Вип. 1/2, — С. 70—104), «Пам'ятки княжих часів у Перемишлі» (Український голос. — 1927. — 7 січня), «Княжий Самбір і Самбірська волость» (Літопис Бойківщини. — 1938. — № 10. — С. 26—33) та інші.

У його фундаментальних працях «Галицько-Волинське князівство» (1984) та «Історія України» (1971 і 1990) ми знаходимо багато згадок і посилань на археологічні пам'ятки різних типів та епох. В «Історії України» (Львів: Світ, 1990) подані згадки про дослідження неолітичних землеробських культур на Україні, давньогрецьких колоній в Північному Причорномор'ї, а також

ряду слов'янських пам'яток і міста Києва (С. 24, 26, 30, 32, 35), про відкриття доктором Я. Пастернаком фундаментів собору в Галичі (С. 103). У праці «Галицько-Волинське князівство» (К.: Наукова думка, 1984) нараховуємо кілька десятків посилань на археологічні пам'ятки (монументальні і речові), конкретні дослідження археологів, згадуються праці І. Шараневича, Й. Пеленського, О. Ратича.

Таким чином, академік І. Крип'якевич сформувався як вчений — історик України також і під впливом Львівської наукової археологічної школи, був знайомий з працями відомих європейських, українських, російських і радянських археологів, використовував у своїх наукових працях археологічні джерела (монументальні і речові) для висновків з проблем соціально-економічної історії України, Галицько-Волинського князівства, побуту і культури населення цього регіону.

М. В. СИГИДИН, С. Д. СВОРАН

ПОДІЛЛЯ В ПРАЦЯХ І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Дослідженню історичної минувшини Поділля І. Крип'якевич присвятив не одну сторінку у своїх багаточисельних працях, написаних в різні періоди наукової діяльності. Наукові інтереси академіка охоплювали історію подільських земель від найдавніших часів до початку XX століття. Однак найбільш повно і яскраво вони знайшли своє вираження у працях, присвячених подіям Визвольної війни українського народу середини XVII століття. Це, перш за все, фундаментальна праця «Богдан Хмельницький» (1954 і 1990), «Історія України» (Львів, 1990), «Студії над державою Богдана Хмельницького» (Львів, 1920—1931) та інші. Проблеми, підняті видатним вченим, стосуються особливостей соціально-економічного розвитку подільських земель, політичних подій у регіоні, б зокрема бойових дій в ході війни, кордонів та устрою подільських полків і т. д.

Характеризуючи соціально-економічні відносини на Україні напередодні Визвольної війни, І. Крип'якевич на основі власних підрахунків даних подимного реєстру Брацлавського воєводства 1629 року, ввів в науковий обіг цифрові дані, які свідчили про велику питому вагу магнатського землеволодіння, на «його панівну роль на цих землях». Вісімнадцятьом магнатам Брацлавщини належали 80 процентів всіх господарств воєводства. Причому в кількісному відношенні шляхта Брацлавщини не становила навіть півпроцента всього населення воєводства. Жорстока експлуатація селянства на Поділлі у першій половині XVII століття при-

звела до того, що саме Брацлавщина, поряд із Київщиною, стала в 1648 році «центром Визвольної війни». Зібрані вченим факти численних втеч та збройних виступів проти феодалів на подільських землях служать тому яскравою ілюстрацією.

Досліджуючи безпосередньо історію Визвольної війни, автор монографії «Богдан Хмельницький» відводить значне місце на її сторінках подіям, які відбувалися протягом 1648—1657 років на Поділлі, зокрема детально описано народні повстання у травні — липні 1648 року, визвольний похід Максима Кривоноса на Поділля та південно-східну Волинь. Причому особливістю селянського руху на Поділлі, на думку вченого, було те, що його очолювали повстанці, які підтримували зв'язки з жителями Молдавії та Карпат.

Використовуючи нові архівні матеріали, І. Крип'якевич значно доповнив описи відомих битв української армії з польсько-шляхетськими військами на Поділлі: під Пилявцями (1648) та Збаражем (1649). Близьку перемогу селянсько-козацьких військ під Батогом у травні 1652 року академік охарактеризував як «воєнний реванш за Берестечко», в результаті якого Україна позбулася важких наслідків Білоцерківського миру. Значну увагу в своїх працях приділив історик питанням адміністративно-територіального устрою визволених українських земель, в тому числі і Поділля. Він вперше в історичній науці найбільш точно і повно визначив кордони Брацлавського, Вінницького (Кальницького), Уманського полків в 1649—1654 роках, узагальнив відомі факти щодо Подільського і Паволоцького полків, які діяли в цей період епізодично, дав чітку географічну характеристику цієї території. Новий адміністративний поділ Брацлавського воеводства на полки та сотні був більш зручним для організації управління, ніж попередній — на повіти та староства. Полково-сотенні центри були одночасно і військовими, і цивільними адміністративними одиницями. Зазначимо, що І. Крип'якевич розглядав організацію нового адміністративного поділу на Україні в безпосередньому зв'язку з процесом становлення української державності.

Цікаві матеріали щодо керівників подільських полків зібрав також видатний вчений в каталозі козацьких полковників 1648—1657 років.

Важливим вкладом в справу дослідження історії Поділля періоду Визвольної війни 1648—1654 років був виданий І. Крип'якевичем збірник матеріалів під назвою «Документи Богдана Хмельницького» (Київ, 1961).

ПРОДОВЖЕННЯ ШКОЛИ АКАДЕМІКА І. КРИП'ЯКЕВИЧА

16-річним юнаком Іван Крип'якевич вперше зайшов до бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ). Тут він зустрівся з письменником, громадським діячем і нашим земляком М. Павликом, в якого майбутній академік брав наукові книжки. Так почалося знайомство І. Крип'якевича з Товариством, з яким він не розлучався майже 40 років, аж до самої ліквідації у 1939 році. Та символом історичної науки, до якої юнак прагнув з гімназійної лавки, став для І. Крип'якевича професор Михайло Грушевський, до речі, холмшак за місцем народження, як і батьки Крип'якевича. Хоч сам І. Крип'якевич народився у Львові, але до кінця свого життя не вважав себе львів'янином, а холмшакком.

Влітку 1904 р. М. Грушевський організував курси українознавства. Саме тут вперше схрестилися їхні шляхи — 18-річного студента і вже досвідченого, на двадцять років старшого її служителя, що стояв на порозі європейської наукової слави. М. Грушевський, принаймні, десять років вів свого учня по щаблях історичної науки чимраз вище і вище. Ось так починалась та справжня «школа Грушевського». Пізніше були засідання історично-філософської секції НТШ з доповідями і повідомленнями І. Крип'якевича, сторінки «Записок НТШ», журналу європейського академічного рівня, який, починаючи від 1905 р., заряснів розвідками, архівними публікаціями, оглядами, рецензіями студента, учня М. Грушевського, а потім самостійного історика І. Крип'якевича. Як бачимо, зміна поколінь дала щедрі плоди і продовжила традиції М. Грушевського.

Цю оцінку можна сміливо віднести і до академіка І. Крип'якевича, заслуга якого ще й в тому, що він засіяв зерна, які дали плоди в наукових працях його учнів. Одним із його учнів був сьогодні доктор історичних наук, професор Володимир Грабовецький.

Якось у травні 1953 року до директора Інституту суспільних наук АН УРСР професора І. Крип'якевича попросився на прийом молодий вчитель історії В. Грабовецький, якого після тривалої розмови було рекомендовано науковим працівником відділу історії України цього ж інституту. Ним з перших днів по-батьківськи заопікувався професор І. Крип'якевич, покладаючи надію на нього як на майбутнього перспективного дослідника історії України. І професор не помилився. І. Крип'якевич привів його в читаль-

ний зал Львівського історичного архіву і спрямував його на пошуки нових документів з історії опришків.

Прошли роки і десятиріччя, В. Грабовецький зумів дослідити і опублікувати 650 наукових і науково-популярних праць — 10 фундаментальних монографій, десятки брошур, сотні наукових статей, які друкувалися в різних виданнях на Україні та за рубежем. Їх схвально оцінили в українській і зарубіжній історіографії. (Див. Володимир Грабовецький. Бібліографічний покажчик, — Івано-Франківськ, 1988). Взагалі науково-педагогічну діяльність В. Грабовецького можна поділити на два періоди — львівський, де він працював 10 років під керівництвом академіка І. Крип'якевича, а в загальному 22 роки. За цей час він захистив кандидатську (1958) і докторську (1968) дисертації, став відомим дослідником історії України. У другому — Прикарпатському він працює вже 17 років, вміло поєднує наукову діяльність із педагогічною.

Йдучи за прикладом свого великого вчителя І. Крип'якевича, В. Грабовецький виховав ряд своїх учнів — М. Ф. Кучернюка, П. Сіреджука, Б. Паньківа, В. Пришляка, В. Бурдуланюка, Б. Гавриліву, частина з яких вже захистила кандидатські дисертації, а друга — продовжує працювати над ними.

В. Грабовецький був опонентом біля 100 кандидатських і докторських дисертацій, учасником понад 200 міжнародних, всесоюзних, республіканських та обласних наукових конференцій, симпозіумів, він постійно виступає з науковими рефератами перед студентами, вчителями.

Колишній учень Івана Крип'якевича В. Грабовецький створює свою прикарпатську школу істориків. Він готує до друку свої монографії: «Олекса Довбуш (Проблеми історії, фольклору, літератури і мистецтва)», «Роль Запорізького козацтва в історії західноукраїнських земель», «Вірменські поселення на Україні в XVI—XVIII ст.», «Нариси історії Прикарпаття».

«Я, син селянина з Печеніжина, щасливий, що мене виховав батько, але ще щасливіший, що моїм наставником, духовним батьком був незабутній академік Іван Крип'якевич, з школи якого я вийшов, розкриваючи моїм землякам вже біля 40 років сторінки історії рідного Прикарпаття», — так заявляє сьогодні доктор історичних наук, проф сор. зав. кафедрою історії України Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В. С. Стефаника Володимир Грабовецький.

О. Ю. ДЯКІВ

І. КРИП'ЯКЕВИЧ — ЗНАВЕЦЬ ІНОЗЕМНИХ МОВ

І. Крип'якевич був людиною широкої ерудиції. Його творча спадщина багатогранна. Хоч він не філолог за професією, все ж таки вважається поліглотом, а частину своїх праць писав іншими мовами.

Вивчення іноземних мов І. Крип'якевич почав ще в дитинстві. Умови виховання в сім'ї були дуже сприятливі для розвитку природних талантів майбутнього академіка. Батько Петро Крип'якевич, вчений-теолог, привчаючи сина сумлінно, відповідально ставитись до будь-якої справи, був першим його вчителем. У польській гімназії молодий І. Крип'якевич ретельно вивчав латинську, грецьку, німецьку і французьку мови, продовжував вдосконалювати в них під час навчання на філософському факультеті Львівського університету, пізніше ще вивчивши італійську і чеську. Він намагався протягом всього свого життя вивчати іноземні мови разом з пізнанням життя, культури, побуту народів — носіїв цих мов.

Вивчення іноземних мов не було для молодого вченого якоюсь модою. Знання їх розглядалось ним, як необхідний засіб для широкого ознайомлення європейського читача з історією українського народу. Так, вже починаючи з 1907 року, у віденському журналі «Україніше Рундшау» з'являються статті І. Крип'якевича, написані німецькою мовою і які висвітлювали окремі періоди історії нашого народу, українського козацтва.

Молодий І. Крип'якевич зробив значний внесок у розвиток української школи. У 1912 році він заснував у Львові (на Підзамчі) першу українську приватну школу, для утримання якої приклав багато зусиль і старань. В результаті своєї праці на ниві народної освіти він опублікував статтю німецькою мовою «Українські школи на Волині» в журналі «Україніше Нахріхтен» (1916), в якій охарактеризував тодішній рівень української шкільної системи.

Багато років досліджував І. Крип'якевич на основі різноманітних українських та закордонних джерел період української історії, пов'язаний з ім'ям Богдана Хмельницького. При підготовці спільної з І. Бутичем солідної праці «Документи Богдана Хмельницького» саме іноземні мови відкрили науковцю доступ до документів російською (121), польською (131), латинською (45), угорською (4), італійською (1) і німецькою (1) мовами. Про вільне володіння І. Крип'якевича іноземними мовами і розуміння іноземних текстів свідчать і його коментарі до окремих документів. Аналізуючи не тільки зміст, але й мову документальних

матеріалів, І. Крип'якевич, якому властива наукова добросовісність, стверджував, що у листах до польського уряду «наслідувалась шляхетська багатослівність і витончена ввічливість», а «листи у Швецію і Семиграддя та інші країни написані латинською мовою у пишномовному стилі». Характеризуючи документи Б. Хмельницького, що збереглися у перекладах, упорядники відзначили в лику кількість неточностей і помилок «в перекладах на польську та інші мови». А вивчення копій документів, які вважаються офіційними, дало можливість дослідникам зробити висновки, що в них «допущена зміна правопису, заміна та перестановка окремих слів».

Завдяки знанням іноземних мов І. Крип'якевич мав можливість ознайомитись з культурною спадщиною зарубіжних країн, з досягненнями світової історичної науки, одночасно він опублікував 82 рецензії на праці зарубіжних дослідників, а серед них — 70 — польською, 6 — німецькою, 5 — латинською, одну — чеською мовами.

В. Т. ПОЛЄК

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ У БІБЛІОГРАФІЇ

У 1958 році у Львові був виданий короткий бібліографічний покажчик «Іван Петрович Крип'якевич», укладений О. Д. Кізликом. У ньому були зафіксовані тільки праці історика, опубліковані в радянський час, а, отже, не відбивали всього творчого доробку вченого, багатогранності його наукових зацікавлень. У 1966 році до 80-річчя І. Крип'якевича згаданий О. Д. Кізлик видав справді наукову бібліографію видатного історика, хоч у ній із зрозумілих причин була пропущена значна частина праць вченого. Дехто схильний вважати, що до 553 позицій, виявлених та описаних О. Д. Кізликом, треба ще додати щонайменше 250!

Бібліографічний покажчик «Іван Петрович Крип'якевич» складається із вступної статті, «Основних дат життя і наукової діяльності І. П. Крип'якевича», власне бібліографії та наукового апарату. У вступі доктор історичних наук, професор М. К. Івасюта досить докладно розкрив життєвий і творчий шлях історика, вказав на широту і багатогранність його наукових інтересів, глибоку ерудованість і ґрунтовність його досліджень. А «Основні дати життя і наукової діяльності І. П. Крип'якевича», складені О. Д. Кізликом, вдало доповнюють матеріали вступної статті. Відштовхнувшись від цих життєвих і творчих віх історика, ми ра-

зом із проф. В. Грабовецьким склали більш повний літопис І. П. Крип'якевича, врахували його особисті і творчі зв'язки із Прикарпаттям.

Власне, бібліографія складається із трьох розділів. У першому з них — «Бібліографія наукових і науково-популярних праць І. П. Крип'якевича» зафіксовані монографії, брошури і численні публікації у різних збірниках, журналах і газетах, причому О. Д. Кізлик облікував його праці, видані і на Україні, і за її межами, що наочно підтверджує науковий авторитет українського історика, його міжнародні взаємини.

На жаль, із зрозумілих причин і не з вини О. Д. Кізлика, відомого бібліографа, була пропущена значна частина творчого доробку І. П. Крип'якевича, що не вписувалася у прокрустове ложе офіційної радянської історіографії. У своїй рецензії «Бібліографії істориків України» (Укр. історичний журнал. — 1968. — № 8. — С. 100—101) ми вказали на деякі пропуски: «Новий вірш Маркіяна Шашкевича» (Літературно-науковий вісник. — 1905. — т. 29. — С. 67), «Перші рецензії на «Русалку Дністрову» (Неділя. — 1911, — № 43—44. — С. 16), «Спис галицьких парохій XII—XVI ст.» (Львів, 1939; сконфісовано польською поліцією, як писав І. Крип'якевич у листі до нас), «Садок Баронч — історик бывшей Галиции» (Научная сессия, посвященная историческим связям и братской дружбе украинского и армянского народов. Тезы докладов. — Ереван, 1955. — С. 5—7) і «Спомин» (Спогади про Михайла Коцюбинського. — К., 1962. — С. 283 — 285),

До цих пропусків, на які ми вказали у своїй рецензії, додамо ще й такі праці — «Михайло Грушевський. Життя й діяльність» (Львів, 1934), «Герб України» (Львів, «Просвіта», 1913. — 16 С), уточнимо, що брошура «Русини — властители у Львові в першій половині XVI ст.» (Львів, 1906) вперше була опублікована у «Науковому збірнику, присвяченому проф. Мих. Грушевському учениками і прихильниками з нагоди його 10-літньої наукової праці в Галичині» (Львів, 1906. — С. 219—236). Треба також уточнити, що перше видання брошури «Гетьман Петро Дорошенко» (див. № 295) було конфісоване польською цензурою (Спис сконфісованих і заборонених українських книжок та друків в Польщі. — Львів, «Просвіта», 1932. — Ч. 787). Були також сконфісовані «Історія України для народу» і «Львів, його минушина і теперішність» (Спис сконфісованих... — Львів, «Просвіта», 1934. — Ч. 898. — Хтось чорнилом виправив на 798).

У подарованому нам примірнику своєї бібліографії, складеної О. Д. Кізликом, акад. І. Крип'якевич власноручно вніс ще

такі свої праці — «Шляхами слави українських князів» (Львів, 1918), «Галич, столиця українських князів» (Свобода. — 1917. — № 49), «Наші князі столиці та їх пам'ятки» (Календар «Просвіти» на 1926 рік) і «З історії Підлютого в 1810—1860 рр.». (Назустріч. — 1937. — № 13. — Вперше опублікована у 1934 році. Див. № 391).

У другому розділі «Видавнича та редакторська діяльність І. П. Крип'якевича» О. Д. Кізлик подав 20 видань, що вийшли за редакцією чи з ініціативи історика. Третій розділ «Матеріали про життя і наукову діяльність І. П. Крип'якевича» слід доповнити такими працями — Коцюбинський М. Листи до І. П. Крип'якевича (Коцюбинський М. Твори: В 6-ти т. — К., 1962. — Т. 6. — С. 409—404—05), Дмитрисевич С. Іван Крип'якевич (Український календар. — Варшава, 1966. — С. 153—155), Іоаніді А. Виїзна сесія Відділу суспільних наук Академії наук УРСР, присвячена 100-річчю з дня народження І. Я. Франка (Вісник АН УРСР. — 1956. — № 10. — С. 61—63) і «Крип'якевич І. П.» (Советская историческая энциклопедия. — М., 1965. — Т. 6. — С. 158).

Науковий апарат бібліографії «Іван Петрович Крип'якевич» включає «Показчик псевдонімів, криптонімів і анонімних праць І. П. Крип'якевича», «Показчик періодичних видань, використаних у бібліографії», «Показчик географічних назв» та «Іменний показчик», що полегшують користування персональною бібліографією історика.

Ще одну спробу бібліографування «наукових і науково-популярних праць І. П. Крип'якевича, опублікованих після возз'єднання Західної України в єдиній Українській Радянській державі» подав «Укр. історичний журнал» (1966. — № 6. — С. 131—133), але, як видно із самої назви, у ньому зафіксовані праці вченого за порівняно короткий відрізок часу наукової діяльності історика. Отже, справді повна наукова бібліографія І. Крип'якевича ще чекає свого опрацювання.

М. П. КОВАЛЬСЬКИЙ

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ УКРАЇНИ У ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІХ І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Об'єкт даного повідомлення — маловідома в науці, і на наш погляд, незаслужено забута праця І. Крип'якевича з питань української історіографії XVIII—XIX ст. Це літографований огляд або лекційний курс, виданий у Львові у 1923 році «накладом фільо-

софічної громади» під назвою «Українська історіографія XIX—XX ст.», фактично — українська історіографія XVIII—XIX ст. Екземпляр, що зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, із штампом «Бібліотека НТШ», складається з двох структурних частин з роздільною пагінацією: 25 і 66 сторінок машинопису. Перша з них присвячена українській історіографії XVIII ст., а друга — XIX ст. В основу викладу (організації) матеріалу покладений персональний (персоналогічний) принцип і розглянуто вклад у розробку історії України Ю. Коциського, П. Симоновського, О. Рігельмана, В. Рубана, А. Чапа, Я. Марковича, Г. і В. Полетик, Д. Бантиш-Каменського, М. Маркевича, М. Максимовича, М. Костомарова і П. Куліша.

І. Крип'якевич зосереджує свою увагу на таких важливих моментах:

1. «Нова українська історіографія XIX і XX вв. стоїть у доволі тісних зв'язках з історіографією трьох попередніх століть» (XVI—XVIII);

2. Літописи, починаючи з часів «розквіту Київської держави», визначаються як пам'ятки української історіографії;

3. Позитивно оцінено нову форму історіографії — церковно-історичну («Тренос» М. Смотрицького, «Пересторогу» 1605 року і київський «Синопис»);

4. Окремо виділяється «політична історія». На думку І. Крип'якевича, «Самовидець, Григорій Грабянка і Самійло Величко — перші політичні історики», які «трактують монографічно історію козаччини»;

5. Третя форма історіографії XVII—XVIII ст. — це «загальна історична компіляція», тобто праці І. Гізеля, Ф. Сафоновича;

6. Значна увага надана дискусійним історіографічним питанням, зокрема про авторство «Історії Русів»;

7. Вивчаючи історіографічну спадщину корифеїв української історичної науки XIX ст., І. Крип'якевич розглядає її під різними кутами зору, але найбільше уваги приділяє двом аспектам — джерельній базі та джерелознавчому рівню їх праць, а також методології їх підходу до вузлових питань історії України, визначення їх історичної концепції;

8. Історіографічний аналіз проф. І. Крип'якевича позбавлений будь-якої ідеалізації істориків, а тому його висновки не втратили й понині своєї новизни та наукової вартості.

9. Окреме місце у праці І. Крип'якевича займає досить детальна історична бібліографія, в якій зафіксовані праці істориків, наукові видання про їх творчість.

II. СЕКЦІЯ КРАЄЗНАВСТВА ТА ОСВІТИ

В. В. ГРАБОВЕЦЬКИЙ

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ПРИКАРПАТТЯ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Вивчаючи на багатій джерельній базі різні проблеми історії України минулих епох, І. Крип'якевич присвятив ряд своїх праць деяким сторінкам історії Прикарпаття. Ще на початку ХХ ст. він побував у прикарпатських краях, а потім працював учителем в українській приватній гімназії у Рогатині.

Не могли поза увагою Івана Крип'якевича пройти сторінки історії Галича, про який на основі джерел опублікував статтю «Княжий город Галич» (1911 і 1923).

Цікаві причинки до історії Прикарпаття містяться і в інших розвідках І. Крип'якевича. Це «Галицькі повстання XV—XVI ст.», де мова йде про найстарішу галицько-українську пісню про Степана Воеводу та Волощину. Викликає зацікавленість гіпотеза вченого про поховання гетьмана України Івана Виговського у Скиті Манявському («Могила Івана Виговського», 1924).

І. Крип'якевич свої погляди висловив на відомі печери на Прикарпатті та стихійні природні лиха — повені: «Печери в Галичині» (1928), «Повені на Прикарпатті XII—XIII ст.» (1928).

Мальовничою і багатою на історичні події Гуцульщиною зацікавився І. Крип'якевич ще в студентські роки, коли мандрував по її верхах і пляях. А потім підготував на основі джерел невеличку розвідку та опублікував її під назвою «З історії Гуцульщини» (1923). Автор починає свою розвідку з XV ст., тобто з часів повстання під проводом Мухи, що, на його думку, «зацепило Гуцульщину» і виявило «політичні і національні риси, навіть державну традицію». Далі дослідник показав, як від шляхетської міжусобиці найбільше терпіли селяни, що спричинило до селянського повстання в 1648 році. Завершує автор свою розвідку широким описом опришківського руху під проводом Олекси Довбуша, який, за словами дослідника, «за життя здобув собі грізну славу в горах і на підгір'ю», а народ окутав його ім'я «славою героя, месника народних мас».

На окремих віхах історії Прикарпаття зупинився І. Крип'якевич у монографії «Богдан Хмельницький» (1954 і 1990) та брошурі «Джерела з історії Галичини періоду феодалізму» (1962).

Найбільш ґрунтовно досліджена історія Прикарпаття в останній фундаментальній монографії І. Крип'якевича «Галицько-Волинське князівство», що була посмертно видана у 1984 році. Оскільки Галицька земля стала основою утвердження могутньо-

го Галицького князівства, яке здійснили славні князі Ростиславичі і Володимирко (1141—1152), то, зрозуміло, що у книзі глибоко розкрито умови формування Галицько-Волинського князівства, його адміністративно-територіальний поділ, соціально-економічні і політичні відносини, розвиток культури. Книга була написана у 1957—1958 роках і стала однією з найбільш важливих досліджень в українській історіографії з цієї проблеми. Цим видатний дослідник історії України віддав останню шану Прикарпатському краю, в якому колись починав свою педагогічну діяльність (див. меморіальну дошку у Рогатині).

В. В. ГРАБОВЕЦЬКИЙ, Б. М. ГАВРИЛІВ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ТЕМАТИКА У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЯХ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Якщо оцінювати різні напрями науково-дослідницької діяльності І. Крип'якевича, то стає зрозуміло, що визначний вчений значну увагу приділяв вивченню історії рідного краю, постійно публікуючи науково-популярні статті на сторінках періодики. Так він продовжував традицію львівської школи істориків (М. Гараевич, Д. Зубрицький, А. Петрушевич, В. Чернецький, І. Шараневич, І. Франко). З цього приводу влучно сказав Іван Франко у своїй статті «Галицьке краєзнавство» (1892), що краєзнавство «це перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти — знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу...» (Зібрання творів. — Т. 46. — Кн. 2. — С. 116).

Як прогресивний український діяч і глибокий знавець історії Галичини, Іван Крип'якевич зрозумів, що народові потрібні знання своєї історії, а тому у 1908 році організував «Просвітний кружок». Кожної неділі він з одностудійцями їздив по селах і містечках Львівщини, де читав реферати з історії краю.

Починаючи з 1907 року, І. Крип'якевич у «Письмах з Просвіти» надрукував багато історико-краєзнавчих статей та розвідок — «Богдан Хмельницький в Галичині» (1907), «Львів, його минування і теперішність» (1910), «Княжий город Галич» (1911), «З історії Гуцульщини» (1923, 1929) тощо.

У 1923—1925 роках, як згадує син історика Роман Крип'якевич, учений брав участь у роботі туристично-краєзнавчого товариства «Плай» і його походах по історичних місцях Львова й Галичини, свідченням чого є три номери журналу «Туристика і краєзнавство».

І. Крип'якевич — автор серії розвідок з історії Львова: «Проходи по старім Львові» (1930), «Від Високого Замку до Лича-

кова», «Довкола середмістя Львова», «Історичні проходи по Львові», «Коротка історія Грималова і сіл судового округу», «Львівський ринок», «На Личакові», «Руська вулиця у Львові», «Середмістя у Львові», що пізніше були зібрані в окрему книгу «Історичні проходи по Львові» (1932).

Працюючи учителем гімназії у Львові, у 1928—1934 роках І. Крип'якевич опублікував статті «З історії Жовкви» (1935), «Брюховичі» (1939), «Звідки пішла назва «Медобори», (1928), «Коротка історія Зборова до початку XIX ст.» (1929), «Чигирин і Суботів з візитації 1726 р.» (1931).

Цікаво, що І. Крип'якевич не обмежувався публікаціями окремих нарисів з історії населених пунктів, але почав у 30-х роках узагальнювати в своїх виданнях історію розвитку галицького краєзнавства, як це ще у 1892 р. зробив Іван Франко. Так появилися три цінні статті: «З історії галицького краєзнавства» (1932), «З історії української туристики. Мандрівка Федора Білоусова в 1851 р.» (1937) і «Василь Чернецький і його історико-краєзнавча праця» (1939).

У 1950 році вийшла друком остання краєзнавча стаття професора І. Крип'якевича «Підкарпатське село в XVI столітті. За архівними матеріалами».

В. В. ГРАВОВЕЦЬКИЙ, І. Є. ЦЕПЕНДА

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ ПРО ІСТОРІЮ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ

Академік Іван Крип'якевич успішно працював на педагогічній ниві, вивчав стан освіти в Галичині, часто друкував статті з освітянських питань. У 1908 р. І. Крип'якевич опублікував в газеті «Діло» статтю «Просвітня діяльність руської академічної молоді», чим започаткував свою наукову діяльність і на цьому поприщі.

Після закінчення Львівського університету він у 1909—1910 роках працював учителем у приватній Українській гімназії у Рогатині. Свої спостереження з учительської гімназійної педагогічної практики він узагальнив в двох своїх статтях: «Враження з Рогатинської гімназії» (1910) та «З життя приватної гімназії (3 нагоди звіту гімназії в Рогатині)» (1912).

Згодом з переходом на педагогічну роботу в гімназії Львова (філії української академічної гімназії у Львові, гімназії сестер Василіанок, 1912—1934) І. Крип'якевич систематично друкує статті з сучасного шкільництва, наприклад, «Народна просвіта і Т. Шевченко» (1912), «Про виклади з історії України», «В школі ім. Грінченка», «Школа ім. короля Данила» (1912), «Шкільні

традиції Володимира Волинського» (1933), «Дещо із звичаїв у Львівській школі та бурсі» (1934), «350-ліття середньої школи у Львові» (1931) та «У Ново-Яричівській школі» (1945).

Як скрупульозний збирач архівних матеріалів, І. Крип'якевич багато в своїх дослідженнях присвячував історії галицького шкільництва, починаючи з Львівської братської школи. На сторінках різних видань 20—30-х років — «Українська школа», «Рідна школа», «Життя і знання» він друкував цікаві розвідки з цієї тематики: «Про давні наші школи у Львові» (1912), «Львівська братська школа XVI—XVII ст. З нагоди 340-их роковин заснування (1586—1920)» (1925), «В старій школі» (1927), «Братська школа у Львові» (1933), «З історії галицького шкільництва XVII—XVIII ст.» (1933), «Перша українська школа у Володимирі-Волинському» (1933), «Початкова школа в давні часи» (1933) тощо.

Вже на початку своєї діяльності, а точніше у 1912 році, молодий вчений на сторінках часопису «Наша школа» опублікував огляд українських педагогічних журналів — «Наші педагогічні і учительські журнали і часописи в 1910 р.».

Відомо, що на початку XX ст. українська громадськість з великими зусиллями добилася відкриття в багатьох селах і містах рідної школи, але вони були матеріально не забезпечені, а тому виникла потреба збирати пожертвування. Вже тоді 26-річний гімназійний вчитель І. Крип'якевич опублікував у газеті «Діло» за 18 липня 1912 року статтю «Як збирати жертви для школи», в якій закликав українську громадськість допомогти грошми цим школам.

З перших років своєї педагогічної діяльності І. Крип'якевич став членом та активним діячем Українського педагогічного товариства, допомагаючи новоутвореним «Рідним школам». Прикладом цього є те, що він у 1913 році в серійному виданні «Письма з Просвіти» (№ 2) надрукував свою статтю «Бібліотека Українського педагогічного товариства», в якій знайомить учителя «Рідної школи» з бібліотечними фондами Галичини.

Багато зусиль присвятив професор І. Крип'якевич у вирощенні педагогічних і наукових кадрів, зокрема тоді, коли працював професором і завідувачем кафедри історії України Львівського державного університету (1939—1941) та деканом історичного факультету того ж вузу (1944—1946), після чого, як відомо, почалися гоніння вченого.

НАУКОВА СПАДЩИНА І. КРИП'ЯКЕВИЧА — ДЖЕРЕЛО ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ НА УКРАЇНІ

Наукові дослідження І. Крип'якевича — неоціненний вклад у скарбницю історії педагогічної думки України. Він один з перших звернув увагу на школу Київської Русі. Відомо, що князь Ярослав Мудрий дбав про розвиток освіти, зачитувався книгами «дні і ночі», збирав «писців», які за його дорученням переписували книжки. Саме тоді, як пише І. Крип'якевич, появились перші письменники місцевого походження, зокрема, відомий митрополит Іларіон, проповіді якого виявляють високу письменницьку культуру і широкий державні погляди.

І. Крип'якевич зупинився і на проблемі причин занепаду школи на Україні. І тут І. Крип'якевич справедливо стверджував, що перехід «школи в руки церкви» вплинув на односторонність освіти в XVIII ст. Це він підтвердив посиланням на анонімну «Пересторогу», автор якої зробив закид давній державі, «що вона занедбала школу» (І. П. Крип'якевич. Історія України. — Львів: Світ, 1990. — С. 98—99).

Знаменно, що І. Крип'якевич на фактичному матеріалі показав, що розвиваючись на традиціях вітчизняного вільнодумства попередніх епох, збагачуючись ідеями західноєвропейської Реформації, реформаційно-релігійний рух на Україні наприкінці XVI — початку XVII ст. набув значного розмаху. Саме синтез форм ідеологічної опозиції православ'ю з вимогами і настановами реформаторів католицької церкви створив на українському ґрунті своєрідну реформаторську ідеологію братського руху. Слід відзначити великий професіоналізм І. Крип'якевича при розгляді діяльності братств, як ініціаторів перших освітянських спроб та організаторів вищої школи.

Важливим аспектом у вирішенні даної проблеми треба вважати спроби Крип'якевича обґрунтувати роль і значення Острозької академії, показати педагогічну, наукову і письменницьку діяльність вчених — Костянтина Острозького, Дем'яна Наливайка, Герасима Смотрицького, Христофора Філалета, Івана Лятоса, Кирила Лукаріса та ін. Як правило, діяльність більшості із них майже невідома студентам.

Значну і у значній мірі невідому інформацію знаходимо у працях І. Крип'якевича про діяльність братств Луцька і Львова у справі поширення шкіл на Україні. За прикладом Львова інші братства почали засновувати свої школи. І, як вказує Крип'яке-

вич, «найперше цей рух охопив західні землі: наприклад, у Галичині засновано школи в Галичі, Рогатині, Стрию, Миколаєві, Комарнім, Перемишлі, Ярославі; на Холмщині — в Холмі, Красноставі, Замості; на Підляшші — у Більську, Бересті і Волододі; на Волині — у Володимирі, Луцьку, Дубнім; на Поліссі — в Пінську; на Поділлі — в Межибожі тощо. Дещо пізніше активізувалась Наддніпрянина».

Завдяки дослідженням історика ми поповнюємо свої знання з питань діяльності Києво-Могилянської академії. Дізнаємось, що академія була великою, в деяких роках мала до 2000 студентів. Тут навчалися діти різних верств населення і з різних куточків України. Розширюються знання про міжнародні зв'язки Академії. Адже діти козацької старшини вчилися і на Заході, зокрема, в університетах Лейпціга, Гейдельберга, Кенігсберга Страсбурга та інших міст. (І. П. Крип'якевич. Історія України. — Львів: Світ, 1990. — С. 246—247).

І. Г. ШУЛЬГА

І. П. КРИП'ЯКЕВИЧ — ПЕДАГОГ

Вперше мені довелося зустрітися із І. Крип'якевичем в 1945 р. Україна переживала тоді важкі часи. Через Львів смерчем пройшла війна. В руїнах стояв вокзал, район Краківського базару, розбиті шибки в центральному корпусі університету та багатьох інших будинках. І хоч у Карпатах ще ревіли гармати, університет готувався до прийняття студентів, до навчання.

У пам'яті багатьох моїх колег назавжди залишаться лекції з історії України, прочитані професором І. Крип'якевичем. У його викладі кожна тема мала новизну, яку не знайдеш в літературі, зміст будувався на основі першоджерел, усної народної творчості, відчувалася професорська інтерпретація історичного факту. Майже до кожної лекції І. Крип'якевич подавав детальну історіографію, охарактеризував джерела. От чому більшість із нас зразу ж після обіду бігли в університетську бібліотеку, відшукували рекомендовану літературу і буквально гризли її. Коли ж університетська бібліотека не могла задовольнити вимоги читачів, тоді професор радив звернутися до фондів товариства ім. Т. Г. Шевченка або архіву. Кожна бесіда професора І. П. Крип'якевича розкривала перед майбутніми істориками все нові і нові обрії науки, прищеплювала любов до дослідницької праці, виробляла старанність, без якої не мислимий успіх ні в педагогічній, ні в науковій роботі.

Професор, здавалося, любувався народними піснями, приказками, притчами, оповіданнями про козаків. Тільки тепер можна здогадуватися, що він був добре обізнаний з працями Д. Яворницького, М. Грушевського, В. Антоновича та іншими дослідженнями українських і зарубіжних істориків. А як він знав джерела! Коли розповідав про героїчну оборону Буші, говорив: «Це добре описав у своїх творах український письменник М. Старицький. З його драми «Оборона Буші» довідається про нездоланну силу народного патріотизму, а в образі козачки Мар'яни псбачите, як гартувався характер істинних дочок українського народу». Часто професор звертався до збірників документів, розповідав про джерела, що зберігалися в архівах Львова, Кракова, Відня. Одного разу, пам'ятаю, згадав про Стамбул, назвав не тільки папки, а й полиці, на яких вони припадають порохом. У нього було своєрідне історичне мислення, вміле поєднання творчої фантазії з документами, фактами і подіями.

Мені пощастило прослухати не тільки курс лекцій з історії України, але й спецкурс «Визвольна війна українського народу 1648—1654 р. і приєднання України до Росії», прочитаний І. Крип'якевичем.

І. Крип'якевич на лекціях і семінарських заняттях поступово розкривав свою творчу лабораторію. Він навчав, як відбирати, вивчати літературу, складати бібліографію, синхроністичні таблиці, писати конспекти, короткі реферати, навіть невеличкі зарисовки, міні статті.

Варто відзначити, що всі студенти, незважаючи на політичні звинувачення, ставилися до І. Крип'якевича з великою повагою. Він користувався на факультеті чи не найбільшим авторитетом. Його цінували за глибокі знання історії, за наукові праці, опубліковані в «Наукових записках» Товариства ім. Т. Г. Шевченка. Слід відзначити, що друковані роботи викладачів мали великий вплив на студентську молодь. Ми гордилися тим, що слухаємо лекції великих вчених, про яких знають далеко за стінами нашого університету.

Здається, найважчим для І. Крип'якевича був 1946 рік. На вулицях можна було іноді зустріти листівки такого змісту: «Вивчайте історію України за книгами М. Грушевського та І. Крип'якевича». В ті часи такі крамольні записки негативно відбивалися на авторитеті вченого. От чому на сторінках обласних газет появились розгромні статті на адресу професора. В складній ситуації розібратися студентам було нелегко. Тим більше, що і Іван Петрович іноді «визнавав» свої помилки. Не раз викладачі збиралися на збори для обговорення актуальних історич-

них проблем. На них запрошували і студентів старших курсів. Пам'ятаю, як на одному з таких зібрань «чистили» І. Крип'якевича, М. Рудницького. Доцент В. Лесик накинувся мокрим рядном на професора Рудницького.

— Вашою писаниною, — в запалі говорив він, — оселедців не можна завертати, бо яд буржуазного націоналізму перейде до них.

Професор, навчений досвідом, схиливши сиву голову, уважно слухав, переживав, не кинув жодної репліки. Присутні дивувалися такій витримці. Нарешті професор Рудницький взяв слово. Він говорив повільно, інколи зупинявся на мить, хустиною витирив спітніле обличчя, а далі лилася, як струмочок, його переконлива мова, в якій були аргументи, і логіка, і мислення. Свій виступ Рудницький закінчив такими словами:

— Шановний Василю Васильовичу, ви тут сказали, що в папір із моїх книг не можна завертати оселедці, бо вони зіпсуються. Можливо й так. А в що ви, колего, завернете свої. Можливо, через окуляри я й не помітив ваших друкованих праць? Даруйте мені. — Професор сів. Хвилину, а може й дві, присутні немов у рот води набрали, мовчали. Навіть перестали листати книги, шарудіти газетами.

Тимчасове заміщення порушив історик М. М. Кордуба:

— Панове професори і ви студенти, — звернувся він до аудиторії, — я учень великого вченого Михайла Грушевського і не дозволяю зневажати мого учителя...

— Професоре, професоре, — ви не знаєте, — в розмову втрутився В. Т. Горбатюк, — ви не знаєте...

— Ви хочете сказати, що я не знаю Грушевського, в якого прослухав всі курси лекцій? Ганьба..., — Кордуба безнадійно махнув рукою і, опираючись на палицю, попрямував до виходу.

І. П. Крип'якевич в дискусію вступав рідко, більше мовчав. Після закінчення 1945—1946 учбового року на кафедрі професор не появлявся. Курс історії України почав викладати з вересня 1946 року професор М. Кордуба. Про Івана Петровича в аудиторіях історичного факультету Львівського університету, гуртожитку, ходили різні суперечливі чутки. Одні говорили, що його, як «ворога народу» посадили, інші — що перевели на роботу в Київ. Дійсно, згодом ми дізналися, що професора Крип'якевича запросили до Інституту історії України АН УРСР. Для багатьох було дуже приємно, що наш учитель працює у самій Академії. Ми не мали уяви, що там роблять, але міркували так: «Академія вищий, ніж університет, науковий і навчальний заклад. І були певні — туди підбирають найбільш підготовлених, відомих в науці професорів».

Вдруге доля звела мене із професором І. Крип'якевичем у 1951 році. Відпрацювавши після закінчення університету в школі три роки, поступив в аспірантуру при Інституті історії Академії наук УРСР. Тепер довелося продовжити навчання у відділі феодалізму, де працював І. Крип'якевич. Іван Петрович порадив мені обрати тему для кандидатської дисертації з історії України XVII або XVIII ст. Не раз мова заходила про селянсько-козацькі повстання 20—30-х рр. XVII ст., Семена Палія, Андрія Абазіна. Та часто тему визначав не дослідник, а кон'юнктура. У зв'язку з появою роботи Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР» колективу Інституту довелося перебудувати свої плани наукових досліджень. Не довго думаючи, за пропозицією І. Гуржія, затвердили тему моєї дисертації «Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Лівобережній Україні в другій половині XVIII ст.». Отже, для звіту Інститут тепер мав вагомий доказ про перебудову. Звичайно, я спочатку хвилювався, та Іван Петрович переконав в доцільності такого дослідження. Дійсно, з часом виявилось, що моя тема заслуговує на увагу, і я з головою поринув у гори архівного матеріалу. На жаль, у кінці 1951 або на початку 1952 р. Іван Петрович пішов з інституту — його призначили директором Інституту суспільних наук у Львові. За короткий час спільної співпраці в Інституті історії України мені довелося бути свідком, як І. Крип'якевич відбирав матеріал, працював над рукописом своєї майбутньої монографії «Богдан Хмельницький».

Ю. В. ЛУКОМСЬКИЙ

ДАВНІЙ ГАЛИЧ У ПРАЦЯХ І. КРИП'ЯКЕВИЧА

У багатогранній творчій спадщині видатного історика І. Крип'якевича значне місце посідає літописний Галич — столиця давніх українських князів. Перша публікація «Княжий город Галич» (Календар «Просвіти» на 1911 рік) носить науково-популярний характер, але її значення полягало в тому, що це було перше слово про Галич, сказане українською мовою, доступною для всіх вікових і соціальних верств українців Галичини. Стаття побудована у формі захоплюючого нарису, де автор торкається ще нерозв'язаних питань початків Галича, його розташування, княжих палат, численних будівель, знайомить читача з відомими князями, їх боротьбою за єдність держави, представляє бунтівливе боярство у підступних змаганнях за владу, відтворює величні масштаби колишньої столиці, монументальну забу-

дову, розповідає про бурхливе економічне та господарське життя міста, описує адміністративні установи, змальовує барвисті картини княжих виїздів, бенкетів, забав. Не випадково після опису пишного розквіту автор аналізує причини занепаду Галича і показує сучасний стан міста, в якому українське життя дуже підупало. Таким способом молодий науковець прагне збудити галичан до суспільної активності, піднести їх патріотичні почуття, вселити віру у відродження славного Галича. Коли цю статтю перевидали окремою книгою у 1923 році, автор закінчив її такими словами: «Може надійде колись світла хвилина, уступить тьма, що обсіла княжий город, і настануть знов для Галича славні часи, як було за давньої української держави».

У статті «Галич, столиця українських князів» (Свобода, 1917. — Ч. № 49) І. Крип'якевич вказує на розташування центру літописного міста на Крилоському городищі. Вчений зосереджує увагу на оборонній системі міста, описує княжий палац з церквою Спаса на Золотім Тоці, Успенський собор біля теперішньої однойменної церкви, інтерпретує назви довколишніх урочищ. Як відомо, ця гіпотеза, висловлена також О. Чоловським і О. Пеленським, згодом підтвердилась археологічними розкопками Ярослава Пастернака в Крилосі.

І. Крип'якевич один з перших піднімав питання дбайливого ставлення до пам'яток давнього Галича. У статті «Княжі могили в Галичині» (Львів, 1921) науковець писав: «...Галич, а радше Крилос, в котрому маємо певне місце княжих могил, повинен стати осередком нашої національної опіки».

Нові археологічні відкриття, здійснені експедицією НТШ в Крилосі у 30-х роках, спонукали І. Крип'якевича до написання нової книжки, яку автор присвятив 750-річчю смерті Ярослава Осмомисла. Разом із описанням життя та заслуг одного з найвидатніших галицьких князів у книзі дається розгорнутий опис Галича — столиці держави Ярослава Осмомисла. Текст багато ілюстрований рисунками з літописів, видами княжих міст, картами, а також світлинами з останніх розкопів Я. Пастернака.

Найбільш повна наукова інформація про Давній Галич сконцентрована у книзі «Галицько-Волинське князівство», над якою І. Крип'якевич працював у 1957—1958 роках, а яка була видана вже після смерті автора (1984). Для прикладу відзначимо, що самих лише монастирів у Галичі та його околицях автор нараховує 12. Окремі з них вже відомі, але значну частину ще необхідно археологічно локалізувати і вивчати.

Праці І. Крип'якевича, в яких описується давній Галич, дотепер залишаються дороговказом для дослідників археологів, крає-

знавців, взірцем для істориків. Вони навчають дбайливого ставлення до пам'яток, виховують цілі покоління в душі української національної гідності, любові та патріотизму.

С. М. ДЕРЕВ'ЯНКО

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА У ПРАЦЯХ І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Проблеми історії Галичини періоду Давньоруської держави та феодальної роздробленості займають помітне місце у працях видатного історика І. Крип'якевича. Багаторічне дослідження численних та різноманітних за видами і складом історичних джерел дало змогу отримати сукупність наукових фактів, на основі яких вчений глибоко проаналізував умови формування Галицько-Волинського князівства, його адміністративно-територіальний поділ, соціально-економічні й політичні відносини, боротьбу із зовнішніми ворогами та стосунки з іншими давньоруськими землями.

Чітке уявлення про використані істориком джерела з даної проблематики, методику їх аналізу дає вивчення його робіт «Галицько-Волинське князівство» (К., 1984) і «Джерела з історії Галичини періоду феодалізму» (К., 1962), численних статей, а також відповідних фрагментів із його узагальнюючих праць, що тою чи іншою мірою відображають історію краю.

Зроблені І. Крип'якевичем висновки ґрунтуються на осмисленні комплексу історичних джерел, серед яких головне місце відведено літописам (місцевим та іноземним). Це — «Повість временних літ», «Київський літопис» (кінця XII ст.) та «Галицько-Волинський літопис» (XIII ст.). Окремі факти і характеристики автор подав на основі Новгородського, Воскресенського та інших літописів. Цінні відомості взяті і з численних польських, чеських та угорських хронік.

Літописні свідчення доповнені матеріалами ряду описів подорожжя. Значну інформативну цінність мають і широко використані Іваном Петровичем актові матеріали, зокрема, грамоти галицько-волинських князів, деякі іноземні.

У працях І. Крип'якевича дається не тільки детальна характеристика змісту названих та інших джерел, але і містяться його зауваження джерелознавчого характеру стосовно особливостей їх вивчення та використання. Приводячи значний фактичний матеріал, автор переважно у науково-довідковому апараті часто вказує і на джерела, що містять інше трактування подій. При цьому він аналізує її адекватність політичним реаліям минулого,

широко використовуючи для цього методи порівняльного аналізу джерел.

Науково обґрунтованим є проведене автором датування ряду джерел, аналіз їх лінгвістичних особливостей. Для вивчення динаміки складу території князівства, його окремих земель, Іван Петрович правомірно, на наш погляд, літописні дані доповнює та конкретизує за допомогою аналізу топоніміки поселень краю, а також матеріалів археологічних розкопок.

Встановлюючи достовірність самих документів, автор зазначає, що окремі з них, зокрема, значна кількість грамот князя Льва Даниловича у списках XV—XVIII ст., насправді є пізнішими підробками, але своїх доказів щодо цього не наводить. Цінне і те, що вчений окреслює шляхи подальшого джерелознавчого пошуку.

Вивчення методики роботи І. Крип'якевича з історичними джерелами у поєднанні з використанням досягнень сучасної історичної науки, включаючи методи математичної статистики, дало б змогу провести ґрунтовні джерелознавчі дослідження. Пошук і введення у науковий обіг нових джерел, нове прочитання вже відомих, виявлення і використання закладених у них широких інформативних можливостей сприятиме створенню цілісної картини соціально-економічної та політичної історії Галицько-Волинського князівства.

О. Я. МАЦЮК

ЗАМКИ І ФОРТЕЦІ ПРИКАРПАТТЯ

У зв'язку з тим, що у ті далекі часи життя населення Прикарпаття (мається на увазі Івано-Франківщина) було тривожним, швидкими темпами йшло і фортифікаційне будівництво. Особливо частими були напади монголо-татарських орд, пізніше кримських татар, турків та інших завойовників. Отже, існування численних міст і містечок було можливим лише під захистом міцних мурів замків та інших оборонних споруд. Деякі з них збереглися до сьогодні, вони відіграли важливу роль у врятуванні населення від цілковитого знищення.

Таких містечок-фортець, замків, городищ було в той час багато. Споруди оборонного типу зводилися як для захисту від ворожих нападів, так і для оборони великих феодалів і землевласників від народного гніву і частих наїздів феодалів-сусідів.

Оборонне значення в період пізнього середньовіччя на Прикарпатті мали не лише замки і фортеці, але й культові споруди — церкви, костьоли, синагоги, монастирі. На другу половину

XVI — початок XVII ст. припадає бурхливий розвиток оборонних споруд. Саме з цього часу залишилося на Івано-Франківщині найбільше пам'яток у вигляді збережених або ж решток міст-фортець, замків і споруд сакрального характеру.

На сьогодні зібрано матеріали майже на 5000 оборонних об'єктів України від найдавніших часів до XVIII ст. Однак лише частина з них взята на державний облік. Із числа цих пам'яток значна частина припадає на територію Івано-Франківської області. Так, у картотеці автора цього повідомлення числиться 294 пам'ятки оборонного будівництва у 199 місцевостях області.

У цьому короткому повідомленні не маємо змоги не лише подати їх історію, але бодай перерахувати. Тому подаємо їх статистику. Отже, на облік взято 65 давньоруських городищ, 24 пізньосередньовічні міста-фортеці, 2 оборонні двори, 1 укріплене село, 116 замків, 2 військові табори, 2 оборонні печери, 9 оборонних церков, 9 оборонних костьолів, 41 монастир-фортеця і 23 оборонні об'єкти, призначення яких ще треба визначити.

Тут слід підкреслити, що великий внесок у дослідження монастирів-фортець зробив академік І. Крип'якевич, подаючи в своїх публікаціях їх історію.

На літо 1991 року журнал «Пам'ятки України» планує комплексну експедицію по обстеженню пам'яток оборонного будівництва на території Івано-Франківської області.

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ НА ПРИКАРПАТТІ

В. Т. ПОЛЄК

Початок знайомства з Прикарпаттям датується липнем—серпнем 1905 року, коли І. Крип'якевич здійснив екскурсію у Карпати за маршрутом Коломия, Жаб'є (тепер Верховина), Криворівня, де познайомився з В. Гнатюком, К. Трильовським і місцевим парохом, відомим громадсько-культурним діячем О. Волянським, Білоберізкою (побував на концерті оркестру, що складався із семи доньок священика Білоуса), Ясенів Горішній (тепер Верхній Ясенів), а далі дарабами до Кут.

З жовтня 1909 року — липня 1910 року І. Крип'якевич працював учителем історії і географії у Рогатинській українській приватній гімназії, де познайомився із її директором, громадсько-культурним діячем М. Галушинським, його братом І. Галушинським, природознавцем і письменником. Про свою працю у Рогатині розповів у статтях «Враження з Рогатинської гімназії» (1910) і «З життя приватної гімназії: З нагоди звіту гімназії в Рогатині» (1912).

Влітку 1912 року І. Крип'якевич разом із літературознавцем В. Дорошенком відпочивав у Жаб'юму-Льці (тепер Верховина), звідки не раз ходив до Криворівні, щоб відвідати І. Франка, В. Гнатюка і М. Грушевського (його на віллі Грушівка, знищений в 1945 році). Тоді ж познайомився із М. Коцюбинським, який відпочивав у Криворівні і якого супроводжував у зворотній дорозі з Криворівні через Ворохту до Станіслава. Про свою зустріч із письменником І. Крип'якевич розповів у своєму «Споміні» (1940).

У 1922—1928 роках І. Крип'якевич відпочивав у селі Москалівка (тепер Косів), проживаючи у хаті гуцульського каменяря-різьбяря М. Юсипчука, творця бюста Т. Шевченку (за іншою версією тільки п'єдесталу у Косові — 1928). Тоді І. Крип'якевич збирав матеріали до свого дослідження «З історії Гуцульщини» (1923; окремо 1929 і 1936).

У 1934 році на запрошення митрополита А. Шептицького побував у Підлютому, (тепер Рожнятівського району), його літній резиденції, опублікував статтю «З історії Підлютого 1810—1860 рр.» (1934 і 1937). У 1937 році відвідав дитячий табір «Пласту» у селі Камінь, також Рожнятівського району.

І. Крип'якевич декілька разів побував у Галичі, цікавився розкопками Я. Пастернака у Крилосі, уточнюючи і доповнюючи археологічні дані про стародавню княжу столицю архівними матеріалами. Так появились його праці «Княжий город Галич» (1911; окремо — 1923), «Галич, столиця українських князів» (1917), «Шляхами слави українських князів» (1918. На стор. 22—45 «Престольний Галич»), «Наші княжі столиці та їх пам'ятки» (1926), «Князь Ярослав Осмомисл» (1937).

Перу І. Крип'якевича належать також одні з перших досліджень з історії Церкви на Прикарпатті — «Спис галицьких парохій XII—XVI ст.» (1939. Сконфісковане польською цензурою). Історик цікавився долею галицьких караїмів і вкладом вірмен у культуру та економіку Прикарпаття. Йому належить стаття «Садок Баронч — історик вірмен колишньої Галичини», в якій розкрив життя і наукову діяльність уродженця Станіслава.

Отже, академіка Івана Крип'якевича можна вважати одним із найбільш ерудованих дослідників історії Прикарпаття.

Ю. П. ЛАЦУК.

ІЗ СПОГАДІВ ПРО АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Ім'я Івана Крип'якевича близьке мені з дитинства. Ще десь у 1933 році мій батько Пилип Філімонович, який працював тоді учителем «Захисту» — школи-інтернату для сиріт — дітей учас-

ників визвольних змагань 1918—1921 рр., утримуваного митрополитом А. Шептицьким при монастирі в Уневі, часто читав нам — дітям розділи «Малої історії України» цього вченого. Особисто з академіком І. Крип'якевичем мав честь познайомитися у 1953 році, коли складав екзамен до аспірантури при очолюваному ним Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові. Не без гордоців відзначу, що саме він обрав мене з-поміж шести претендентів на одне місце по спеціальності «мистецтвознавство». Він радше мені займатися гуцульською різьбою, однак я вибрав кераміку. І хоч які глобальні проблеми вирішував І. Крип'якевич та не будучи моїм науковим керівником, він все ж таки неодноразово складав для мене списки першоджерел, щоб я їх відшукував та опрацьовував як матеріал для дисертаційного дослідження.

Останній штрих до постаті вченого належить до 1956 и 1957 року. Мій незабутній київський друг Анатолій Порицький, який одружився із львів'янкою Софією Грицею (нині доктор мистецтвознавства), розповів мені про факт втручання його знайомого, відставника, цензора Київського Головліту — якогось Ніколая Александровича. Той дізнавшись, що його дружина зі Львова, поринувши у спогади, чванливо заявив А. Порицькому: «Там во Львове есть такой Крепьяковский. (Так він перекутив ізвище історика. — Ю. Л.). Ты понимаешь, мне попала его книга о Хмельником и я из нее «бахнул» (викреслив, сконфіскував — Ю. Л.) более 60 страниц». Так брудні лабеті імперського солдафона-невігласа спотворили шедевр нашої історичної науки, що з'явився у 1954 році. Варто б розшукати цей унікальний рукопис праці І. Крип'якевича «Богдан Хмельницький», по якому пройшла рука радянського цензора.

Б. М. СТУПАРИК

І. КРИП'ЯКЕВИЧ — ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ОСВІТИ

Важливе місце у дослідженнях І. Крип'якевича займає вивчення розвитку освіти. Він прийшов до висновку, що початки письма на Україні появились ще перед прийняттям християнства, але всенародного характеру освіта набрала лише після прийняття нової релігії. Головна мета тогочасної школи — навчити читати й писати, а за підручники правила богослужбові книги, найчастіше Псалтир.

Велику увагу приділяв І. Крип'якевич дослідженню діяльності Львівської братської школи та Києво-Могилянської Академії. У статті «Про давні наші школи у Львові» (1912) він встановив, що у XVII—XVIII ст. на передмістях Львова було 11 українських шкіл, а найдавніша з них згадується під 1546 р. Учителем в школі був дяк і його доходи склалися з оплати, яку вносили батьки учнів, частину з оплати похоронів, «святочне», секретарство в братстві, оренда церковного ґрунту, виріб і продаж свічок (останнім доходом він ділився з «виростками», що співали на крилосі). Цікаво, що спочатку в школі порядок наводили самі учні, а вже потім братство для цієї справи наймало «діда», і він за це діставав безплатне помешкання в школі (мабуть, це був учень). Старші студенти допомагали братчикам в веденні книг. У своїх дослідженнях І. Крип'якевич неодноразово повертався до вивчення діяльності Львівської «школи семи вільних наук» (див.: «Братська школа у Львові в XVI ст. та її устав»; «Львівська братська школа XVI—XVII в.: 3 нагоди 340-х роковин заснування 1586—1926» та ін.).

Глибоко вивчав І. Крип'якевич історію школи у Володимирі Волинському (див.: «Перша українська школа у Володимирі Волинському», «Шкільні традиції Володимира Волинського»), яку у 1097 р. візитував літописець Нестор. Відкрита у 1586 р. школа через два роки стала гімназією, де навчання проводилось старослов'янською і грецькою мовами. Дослідник простежив історію цієї школи аж до створення у 1869 році міської двокласної школи звичайного російського типу.

Вивчаючи історію галицького шкільництва, І. Крип'якевич встановив, що на території теперішньої Івано-Франківської області найдавнішньою була школа у Тисмениці, де бл. 1560—70 рр. навчався письменник Йов Княгиницький, а у 1753 р. була школа при тутешній церкві Вознесіння. У 1589 р. було засноване Рогатинське братство, а при ньому — школа, яка діяла до 1593 року. У 1658 р. мешканці Станіслава за дозволом Андрія Потоцького спорудили церкву, а при ній — братство і школу з одним учителем. Серед найдавніших шкіл І. Крип'якевич назвав школи у Букачівцях, Болехові, Городенці, Галичі, Долині і Старих Богородчанах.

Дослідження І. Крип'якевичем історії шкільництва є цінним джерелом для вивчення історії освіти та педагогічної думки в нашому краї.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Проблеми політичної історії України І. П. Крип'якевич, зрозуміло, розглядав у контексті міжнародних відносин. При цьому увагу дослідника привертало перш за все держави, які становили реальну небезпеку для суверенітету українських земель феодальної доби, зокрема, Росія та Польща.

У багатогранній творчій спадщині І. П. Крип'якевича питання українсько-польських взаємин найрельєфніше виступають в монографіях (у т. ч. в нещодавно перевиданих «Історія України» і «Богдан Хмельницький»), статтях (переважно стосовних історії Галичини і Запорізької Січі), збірниках документів і матеріалів, підготовлених під його керівництвом.

Важливий розділ історіографічних розробок І. Крип'якевича становлять його рецензії на видання польських дослідників (К. Качмарика, Т. Корзона, А. Прохаски, Я. Рутковського та ін.), що сприяло як популяризації українознавчих студій фахівців сусідньої держави, так і розвиткові конструктивного діалогу українських та польських спеціалістів, ґрунтованого на концептуальній платформі, а не на диктаті політичної кон'юнктури. До того ж І. Крип'якевич підтримував приватні зв'язки з польськими науковцями, що знайшло своє відображення в його епістолярній спадщині.

Видавнича діяльність І. Крип'якевича, поглиблене вивчення ним польських матеріалів (у т. ч. зібраних в архівах Варшави, Кракова) створили науково-методологічні умови для організації полоністичних досліджень в Інституті суспільних наук АН УРСР.

Очевидний вклад І. Крип'якевича в дослідження українсько-польських взаємин феодальної епохи зберігає свою актуальність в сучасних умовах відродження позиції наукового українознавства.

П. С. СІРЕДЖУК

ПРОБЛЕМИ ЗАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В ПРАЦЯХ

І. КРИП'ЯКЕВИЧА

У працях І. Крип'якевича знайшла своє розв'язання і проблема історії окремих населених пунктів, околиць і цілих регіонів. Так, виникнення с. Белелуї на Снятинщині дано в історичній розвідці «Белелуя», а м. Підгороддя поблизу Рогатина — у статті «З історії м. Підгороддя», в якій автор на основі трьох королівських привілеїв розкрив появу в XVI ст. нового міста на Опіллі.

Виникненню м. Зборова на Тернопільщині присвятив роботу «Коротка історія Зборова до початку XIX ст».

Більш детально хід заселення І. Крип'якевич розробив у монографіях про Гуцульщину, Самбірщину, Гримайлівщину та Південну Україну. У дослідженні «З історії Гуцульщини» (1929) дослідник правильно зазначає, що колонізація гірських районів сучасної Івано-Франківщини почалась в глибокій давнині, що ця давньоруська територія мала автохтонне населення ще у князівські часи. Він першим навів перші згадки про гуцульські села: Косів (1424, Старий Косів), Пістинь (1424), Довгополе, (Розтоки (1500), Микуличин, Стопчатів, Уторопи (1515), м. Косів (1565), Великі (Білі) і Малі (Чорні) Ослави та Космач (1579). Сьогодні деякі положення цієї праці втратили своє значення. Так, не підтвердилася його теза, що в XVI—XVII ст. Галицька Гуцульщина посилено колонізувалася волохами. У наші дні в науковий обіг введено більш ранні дати про гуцульські місцевості, окрім Косова, Довгопілля й Розток.

Цінні теоретичні розробки з питань заселення знаходимо в фундаментальній праці І. Крип'якевича «Богдан Хмельницький». У ній історик зазначає що жорстока феодальна експлуатація викликала міграцію населення на Брацлавщину, Київщину і Лівобережжя, де виникає ряд нових слобід, «воль» і «волиць». На «слободах» селяни протягом кількох років могли вільно вести нехитре господарство, не відробляючи панщини, та не сплачували чиншів і данин, вважалися вільними людьми.

У першій половині XVII ст. шляхом слобід активно заселяється не тільки Київщина, де в 1636 р. лише в Остерському старостві дослідник налічив 15 слобід, але й наше Прикарпаття. Так, 1607 р. виникла Акришора (Бабинопілля), Слобода при Вікторові (1621, Височанка), Нивочин (1622), Радча (1633), Слобода Рунгорська (1638), Слобода Боярська (1639), Слобода за Мишином (1642, Ковалівка), Слобода за Микуличиним (1643, Яблуниця) та інші.

І. Крип'якевич пояснив суть і значення приватних містечок, що давали панові у п'ять — десять разів більший дохід, ніж село, на базі якого воно виникло. Стає зрозумілим, чому на Україні, в тому числі і на Прикарпатті, тоді було багато містечок, а саме: Колінці (1521), Чортовець (1585), Казанів (1591), Виспа Добротів (1600), Кам'янка (1636). А одночасно їх виникнення диктувалося і потребами оборони. Під захистом замків на території сучасної Івано-Франківської області виникли міста Підкамін' (1515), Нижнів (1520), Красновір (Надвірна), Чернелиця (1578), Вовчків (1638, Маріампіль), Станіслав (1644).

З М І С Т

З літопису життя і науково-громадської діяльності академіка Івана Крип'якевича. 3

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Ісаєвич Я. Д. Наукова і громадська діяльність І. Крип'якевича початку ХХ ст.	6
Грабовецький В. В. Історія України в працях академіка Івана Крип'якевича	7
Баран В. Д. Акад. І. Крип'якевич і проблеми слов'янського етногенезу	9
Крип'якевич Р. І. Іван Крип'якевич і Михайло Грушевський	11
Дашкевич Я. Р. І. Крип'якевич — історик українського війська	13

І. СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кравець М. М. Монографія І. Крип'якевича «Богдан Хмельницький»	14
Кучернюк М. Ф., Іванцев І. Д. Іван Крип'якевич та його львівська школа істориків	16
Верба І., В., Марущенко О. В., І. Крип'якевич про українсько-російські державно-політичні відносини в останні роки життя і діяльності Б. Хмельницького	18
Пришляк В. В. Західноукраїнська торгівля XVII—XVIII століть в історичних дослідженнях академіка І. Крип'якевича	19
Бурдуланюк В. М. До питання про зв'язки Івана Крип'якевича з Наддніпрянською Україною та Росією на початку ХХ століття	21
Сварник І. І. Дослідження І. Крип'якевича в галузі української геральдики	22
Кочкін І. Т., Кулик О. П. Археологічні джерела у працях І. Крип'якевича	23
Сигидин М. В., Сворак С. Д. Поділля в працях І. Крип'якевича	25
Твардовський В. В. Продовження школи академіка І. Крип'якевича	27
Дяків О. Ю. І. Крип'якевич — знавець іноземних мов	29
Полек В. Т. Іван Крип'якевич у бібліографії	
Ковальський М. П., Проблеми джерелознавства та історіографії історії України у лекційних курсах І. Крип'якевича	32

ІІ. СЕКЦІЯ КРАЄЗНАВСТВА ТА ОСВІТИ

Грабовецький В. В. Сторінки історії Прикарпаття у наукових працях Івана Крип'якевича	34
Грабовецький В. В., Гаврилів Б. М. Історико-краєзнавча тематика у науково-популярних працях Івана Крип'якевича	35
Грабовецький В. В., Цепенда І. Є. Іван Крип'якевич про історію освіти в Галичині	36
Рега О. С., Козак Б. З. Наукова спадщина І. Крип'якевича — джерело історії педагогічної думки на Україні	38
Шульга І. Г., І. П. Крип'якевич — педагог	39
Лукомський Ю. В. Давній Галич у працях І. Крип'якевича	42
Дерев'янко С. М., Джерела з історії Галицько-Волинського князівства у працях І. Крип'якевича	44
Мацюк О. Я. Замки і фортеці Прикарпаття	45
Полек В. Т. Іван Крип'якевич на Прикарпатті	46
Лащук Ю. П. Із спогадів про академіка Івана Крип'якевича	47
Ступарик Б. М. І. Крип'якевич — дослідник історії освіти	48
Грабовецький В. В. Українсько-польські взаємини у творчій спадщині І. Крип'якевича	50
Сіреджук П. С. Проблеми заселення українських земель в працях І. Крип'якевича	50

РЕДКОЛЕГІЯ

ГРАБОВЕЦЬКИЙ В. В. — відповідальний редактор.

ЛЮБІНЕЦЬ В. Ф. — заступник відповідального редактора.

ГАВРИЛІВ Б. М. — заступник відповідального редактора.

ПОЛІСЬКИЙ В. Т. — науковий і літературний редактор.

КОЧКІН І. Т. — відповідальний секретар.

БУРДУЛАНЮК В. М. — член редколегії.

СВОРАК С. Д. — член редколегії.